

SİNA'DA YAŞAYAN KABİLELER VE İNGİLİZLERİN SİNA İLGİSİ KARŞISINDA OSMANLI DEVLETİ (1841-1914)

Durmuş AKALIN *

Öz

Sina Yarımadası, Asya ve Afrika'nın bağlantı noktası üzerindedir. Günümüzde Mısır ve İsrail arasında kalan bu yarımada bugün taşıdığı stratejik önemi geçmişte de taşımaktaydı. Geçmişte birçok büyük gücün sınırları içinde yer alsa da bölgede yaşayan kabilelerin varlığı kesintisiz olarak günümüze kadar devam etti. Osmanlı Devleti'nin ve bir dönem Mısır'ın yöneticileri bölgede etkin bir otorite kurmak için gayret gösterecek de kurulan otoriteler devamlılık göstermedi. Neticede günümüze kadar gelen ve yarımadanın değişik yerlerine dağılan kabileler yarımadanın esas sahipleri olmaya devam ettiler.

Yarımada, Süveyş Kanalı'nın yapımıyla birlikte oldukça önemli hale geldi. Bölge oldukça kurak ve çöl iklimine sahip olmasına rağmen ticari ve askeri açıdan değer kazandı. Öneminden dolayı ve 1882'de Mısır'a İngilizlerin yerleşmesiyle birlikte kendi haline bırakılamayacak kadar önemli görülen bir yer olmaya başladı. Birçok askeri uzmanı bölgeye gönderecek olan İngilizler yarımada ve üzerinde yaşayan kabilelerle ilgili bilgisini arttırmak için uğraştı. Elde edilecek sonuçların bölgedeki İngiliz çıkarlarını korumak bakımından pratik sonuçları olacaktır. Bu sonuçlar ilk önce 1882 işgalinde ve ardından tahmin edilenden çok sonra I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlere çok fayda sağladı. İngilizlerin bu faaliyetlerine karşı Osmanlı Devleti ise yarımada üzerinde son derece bulanık olan hâkimiyet alanını yeniden ele alarak karşılık verdi. Yoğun uğraşlar neticesinde kanala daha da yakın bir sınır çizmeyi başardı. Bu ise I. Dünya Savaşı'na kadar İngilizlerde sürekli bir endişenin olmasına sebebiyet verdi. Bu araştırma ile Sina Yarımadası'nın önemi ve üzerinde yaşayan kabileler hakkında bilgi verilmek istenmektedir. Bunun yanında İngiltere'nin yarımadaya bakışı karşısında Osmanlı Devleti'nin İngiliz varlığına yönelik aldığı tedbirler de araştırmanın kapsamı dâhilindedir.

Anahtar Kelimeler: Sina Yarımadası, Osmanlı Devleti, İngiltere, Mısır, Kabileler.

* Yrd. Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi, Tarih Bölümü, Denizli, (dakalin@pau.edu.tr).

TRIBES LIVING ON THE SINAI PENINSULA AND THE OTTOMAN STATE AGAINST ENGLISH INTERESTS ON THE SINAI PENINSULA (1841-1914)

Abstract

The Sinai Peninsula is located at the crossroads of Asia and Africa. The peninsula, between Egypt and Israel, has a strategically important role nowadays as it had in the past. The existence of tribes living in this area has continued uninterrupted up to now, though they have lived under the control of several great powers. Even though the rulers of the Ottoman State and Egypt, for a certain time, tried to establish an active authority in the region, the established authorities did not last long. Ultimately the tribes, which have reached to the present day and spread to various places across the peninsula, remained to be the real owners of the peninsula.

The peninsula had an important position after the construction of the Suez Canal. Although the region has a dry and desert climate, it became important in terms of trade and the military. Due to its significance and with the settlement of the English in Egypt in 1882, it was considered as an important place not to be neglected. The English, who would send several military experts to the region, tried to accumulate information on the peninsula and tribes living on it. The gathered results would have a practical outcome for protecting English interests in the region. These results greatly benefited the English initially, during the invasion of 1882, and then, much later than expected, during WW1. The Ottoman State, in response to these activities of the English, reconsidered its highly vague dominance area. As a result of great efforts, the Ottomans succeeded in drawing a border close to the Canal. This situation led to a constant apprehension for the English until WW1. This study aims to demonstrate the importance of the peninsula and describe the tribes living on it. Moreover, against English consideration of the peninsula, measures taken by the Ottoman State for the existence of the English is also within the extent of this study.

Keywords: The Sinai Peninsula, The Ottoman State, England, Egypt, Tribes.

Giriş

Sina Yarımadası ve Mısır çok eski tarihlerden günümüze kadar değerli kabul edilmiş bir coğrafyadır. XIX. yüzyıl öncesinde birçok ticaret yolu Sina çevresinden geçirdi. Hindistan ve diğer yerlerden gelen mallar buradaki tacirler vasıtası ile Süveyş veya Tur Liman iskelesine nakledilir, buradan da kervanlarla İskenderiye'ye gönderilerek Akdeniz piyasasına ulaşırdı¹. Bölge Akdeniz ticaret yolları açısından önem arz ederdi. Akdeniz ticaret yollarının üç ana güzergâhı vardı. Bu güzergâhlardan birincisi; İstanbul, Girit, Kıbrıs, Suriye ve Mısır'ın irtibatını sağlayan deniz yolu, ikincisi; Endülüs, Kuzey Afrika ve Sicilya Adası ile üçüncüsü ise Kızıldeniz yoluyla Hicaz ve Yemen'le sağlanan yoldu².

1 Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1974, s.4.

2 Aydan Çelik, *Fatimiler Döneminde Kahire Şehri*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ, 2008, ss.225-226.

Sina'da çok önemli maden yatakları mevcuttu. Bu ocakların işletilmesi Firavunlar zamanına kadar gidiyordu. Özellikle Orta İmparatorluk zamanında Sina'daki bakır madenleri düzenli bir şekilde Mısırlılar tarafından işletiliyor ve buraların muhafazasına büyük önem veriliyordu³. Zaten Sina Firavunlar döneminden itibaren Mısır'ın bir parçasıydı. Bunun ispatı olarak Sina'da Firavunlar döneminden kalma birçok tarihi yer bulunmaktaydı⁴. Kurak bir arazi olarak görünen Sina Yarımadası hem kaynakları hem de konumu itibarıyla değerli olmaya devam etti. XIX. yüzyılda da Avrupa'nın bu bölge üzerine olan ilgisinin artmasıyla dikkat çeken bir yer oldu. Zaman içinde de hem bölge hem de bölge üzerinde yaşayan topluluklar üzerine araştırmalar daha kapsamlı bir biçimde yapılmaya başlandı.

Sina'da Yaşayan Kabileler ve Osmanlı Devleti'nin Sina'ya Gelmesi

İslam dini Mısır'a gelmeden önce Sina'da ve Güney Suriye'de bedevi kabilelerin yaşadığı biliniyordu⁵. Sina'da çok eski zamanlardan beri kabileler yaşıyordu. Bizans zamanında İmparator Justinyen M.S. V. yüzyılda Sina'ya St. Catherine Manastırı'ndaki rahipleri bedevilere karşı korumak için aileler göndermişti⁶. Justinyen'in manastırın korunması için gönderdiği 100 kişiden sonra Mısır'ın yöneticisi Theodosius 100 kişi daha gönderdi⁷. Bu şekilde günümüze ulaşan bilgiler bedevilerin uzun bir zamandır Sina'da yaşadıklarını gösteriyordu. Zaten bedeviler uzun zamandır vardılar; ancak yaşamları hakkında yeterli bilgi mevcut değildi.

XIII ve XIX. yüzyıllar arasında bölgedeki bedevi kabilelerin yaşamları üzerine çok fazla bilgi yoktur. Ancak efsanelerden bazı çıkarımlar yapmak mümkündür. Sina'daki kabileler ile ilgili en eski kaynaklardan biri El Ceziri'ye aittir. El Ceziri, Kahire-Mekke arasındaki hac yolları hakkında bilgi verirken Sina'daki kabilelerden söz etmektedir. Bir diğer kaynak ise St. Catherine Manastırı'ndaki kayıtlardır⁸. El Ceziri'ye göre 1550'lerde Sina'da sekiz civarında kabile vardır. Merkezi Sina'da Terabinler hac yolunu kontrol etmektedirler. Bunun yanında Vuhaydat ve Rutaymat kabileleri vardır. El Ceziri'ye göre diğer 5 kabile ise Ahayvatlar, Beni Ukbalar, Havetatlar, Massidler ve Suvarkahlardır. St. Catherine Manastırı'ndaki kayıtlar da benzer bilgileri vermektedir⁹.

3 Afet İnan, *Mısır Tarih ve Medeniyeti*, TTK Basımevi, Ankara, 1992, s.97.

4 Gregory D. Mumford-Sarah PARCAK, "Pharaonic Ventures into South Sinai El-Markha Plain Site 346, *The Journal of Egyptian Archeology*, Vol.89, Egypt Exploration Society, 2003, ss.83-116.

5 Philip Mayerson, "The First Muslim Attacks on Southern Palestine (A.D.633-634)" *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol.95. The Johns Hopkins University Press, 1964, ss.158-159.

6 Perevolotsky, *a.g.m.*, s.336.

7 Clinton Bailey, "Dating the Arrival of the Bedouin Tribes in Sinai and the Negev" *Journal of the Economic and Social History of the Orient* Vol.28 No.1, Brill, 1985, s.34.

8 *A.g.m.*, ss.24-26.

9 *A.g.m.*, ss.27.

Osmanlı Devleti bölgeye gelmeden önce Sina genel olarak Memlûklerin kontrolü altındaydı. Memlûklerin doğrudan yönetim alanı o dönem Sina da dâhil olmak üzere Gazze'ye kadar uzanıyordu¹⁰. Ancak Osmanlı Devleti'nin Sina'yı geçişi çok fazla sorun yaşanmadan gerçekleşmişti. Buradaki Bedevi kabileler ile Osmanlı ordusu arasında önemli herhangi bir olay yaşanmamıştı¹¹. Mısır'ın alınmasından sonra El Ariş'e kadar uzanan Suriye muntikasına merkezi Şam olmak üzere Canberdi Gazali, I. Selim tarafından vali olarak atandı. Ancak I. Selim'in ölümüyle yerine Kanuni Sultan Süleyman geçince Canberdi Gazali isyan etti. Fakat kısa sürede bu isyan bastırıldı ve Canberdi öldürüldü¹².

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti başlayınca Sina'daki bedeviler de Osmanlı Devleti'ne bağlı oldular. Ancak tam bir otorite söz konusu değildi¹³. Osmanlı Devleti bölgeye geldiği sırada ise hac yolu üstünde merkezi Sina'da Terabinler, Ahayvatlar ve Havetatlar vardı¹⁴. Terabinlerin Sina'ya gelişleri XIV. yüzyılın sonları ya da XV. yüzyılın başlarıydı¹⁵. Bölgede yaşayan kabileler Osmanlı Devleti'nin geri kalanı ile bütünlük sayılmazlardı. Örneğin Kerak Platosu'ndaki kabileler ile Osmanlı Devleti iki farklı dünya kabul edilebilirdi. Ancak içlerinden bazen bir adam oldukça güçlenir ve kendi gücü üzerine bir kabile kurduğunda Osmanlı'nın diğer toprakları ile ilişkileri olurdu. Bölgede birçok kabile vardı ve burası onların yeriydi. Bu kabileler arasında çok büyükleri olduğu gibi küçük olanları da vardı. Hepsisi bir birlik halinde yaşarlardı. Kabileler arasında en güçlü olan diğerlerine de söz geçirirdi¹⁶.

Sina Yarımadası üzerinde tam olarak bir merkezi idare tesis edilememiştir. Bölgedeki Arap kabileler Osmanlı Devleti'nden önce olduğu gibi konumlarını koruyarak aynı bölgede varlıklarını devam ettirmişlerdir. Ancak XIX. yüzyıla birlikte hatta daha öncesinde Osmanlı Devleti'nin bölgedeki otoritesi sarsılmıştır. Bu otorite sarsıntısı ve merkezi yapının zayıflaması ile devlete çok da bağlı olmayan unsurlar ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu güçleri ortadan kaldırması ile birlikte bu defa yerel güçler etkinliklerini arttırmıştır. I. Napoleon'un Mısır'a girmesi ve bir süre sonra Sina'yı da geçerek Suriye'ye yönelmesi ve ciddi bir güç olarak Osmanlı Devleti'ni uğraştırması yerel güçler üzerinde devletin zayıflığını gösteren önemli faktörler olmuştur. Bu durum haliyle Sina'yı ve buradaki kabileleri etkilemiştir.

I. Napoleon Mısır'a geldikten sonra 20 Şubat 1799'da El Ariş'i kuşattı ve burası daha içerilerdeki askeri operasyonlar için hayati önemde bir yer haline

10 Andre Clot, *Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır'ı*, Epsilon Yayıncılık, Çev. Turhan Ilgaz, İstanbul, 2005, s.150.

11 P. M. Holt, *Egypt and Fertile Crescent 1516-1922*, Longmans, London, 1966, s.39.

12 A.g.e., ss.43-47.

13 Yitzhak Gil-har, "Egypt's North Eastern Boundary in Sinai", *Middle Eastern Studies*, Vol.29 No.1., Taylor&Francis Ltd., 1993, s.137.

14 A.g.m., s.28.

15 A.g.m., s.41.

16 Eveline J. Van der Steen, "Tribes and Power Structures in Paletsine and the Transjordan" *Near Eastern Archaeology*, Vol.69 No.1., The American School of Oriental Research, 2006, s.28.

geldi¹⁷. Zaten Osmanlı Devleti'nin son dönemlerde bölgedeki iki önemli askeri merkezinden biri El Ariş diğeri de Nahl'di¹⁸. Nahl askeri konumu yanı sıra ticaret ve hac yolunun geçtiği önemli bir merkezdi¹⁹. I. Napoleon Mısır'a geldiği sırada kuzey ve merkezi Sina'da Havetatlar, Terabinler ve Suvarkahlar ile güneyde Gararşahlar ile Cabaliyahlar vardı²⁰.

XIX. yüzyıl başında Mısır'a Fransız askeri gücünün çıkışı, ardından İngilizlerin desteği ile bu gücün Mısır'ı terke zorlanması sonrasında, bu defa çok daha güçlü bir isim ortaya çıktı. Bu isim Mehmed Ali Paşa'ydı. Mehmed Ali Paşa şartları ve siyasi koşulları çok iyi şekilde kullanarak kısa sürede Mısır valisi oldu. Aynı zamanda Mısır'da yaptığı ıslahatlarla güçlü bir ekonomiyi kontrol eder hale geldi. Ardından Osmanlı Devleti ile Mora ve Suriye valilikleri yüzünden çıkan çatışmayla kuvvetlendirmiş olduğu askeri gücünü Suriye'ye yöneltti ve Osmanlılar karşısında peş peşe başarılı oldu. Mehmed Ali Paşa'nın gücü ve Osmanlı Devleti'nin başarısızlığı ise Sina'da yaşayan kabileler üzerinde etkili oldu ve Osmanlı gücü bölgede giderek yıprandı.

Mehmed Ali Paşa, Mısır'da iktidarı eline aldıktan hemen sonra Sina'yı da içine alacak şekilde yönünü Suriye'ye çevirdi. Sina ve Suriye'de ne kadar güçlü olur ve Osmanlı Devleti ile arasına set çekebilirse²¹ Mısır'da da o derece güvende olabilirdi. İbrahim Paşa Suriye hareketine başlarken bir kısım kuvvetini denizden Yafa'ya; 30.000'i aşan kara birliklerini de El Ariş üzerinden harekete geçirdi²². Akka valisi Abdullah Paşa ile Mehmed Ali Paşa arasında gelişen kaçaklar meselesini Osmanlı Devleti ise sorun olarak görmüyordu. Çünkü aynı ülkenin tebaası istediği yere gidebilirdi²³. Abdullah Paşa ile Mehmed Ali Paşa arasındaki sınır sorununa aslında Sina'nın koşulları da etki ediyordu. Çünkü bölge çöl ve dağlardan oluştuğundan kesin bir sınır mevcut değildi ve bölgede yaşayan kabileler son derece hareketliydi.

Mehmed Ali Paşa güçlendikten sonra Sina'yı etkisi altına aldı. Sina'daki kabileler paşanın otoritesini tanımak zorunda kaldılar. Bu dönemde bedevilerin soygunları azaldı²⁴. 1831'de Akabe ve Cidde arasındaki bedeviler ve özellikle Havetatlar üzerinde Mehmed Ali Paşa'nın etkin bir nüfuzu vardı²⁵. Paşa aynı zamanda bedevileri Mısır'ın şehir hayatına katmak için de uğraştı²⁶.

17 Holt, *a.g.e.*, s.158.

18 G. W. Murray, "The Land of Sinai" *The Geographical Journal*, Vol.119 No.2, Blackwell Publishing, 1953, s.140.

19 Sartell Prentice, "The Route of Israel in the Desert", *The Biblical World*, Vol.41 No.4, The University of Chicago Press, 1913, s.238.

20 Bailey, *a.g.m.*, s.24.

21 Khaled Fahmy, *Paşanın Adamları Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev. Deniz Zarakolu, İstanbul, 2010, s.41.

22 *A.g.e.*, s.62.

23 *A.g.e.*, s.65.

24 Dan Rabinowitz, "Themes in the Economy of the Bedouin of South Sinai in the Nineteenth and Twentieth Centuries", *International Journal of Middle East Studies*, Vol.17. No.2, Cambridge University Press, 1985, s.213.

25 R. Wellested, "Observations on the Coast of Arabia between Ras Mohammed and Jiddah", *Journal of the Royal Geographical Society of London*, Vol.6, Blackwell Publishing, 1836, s.73.

26 Alexander Schölch, "The Egyptian Bedouins and The Urabiyun (1882)" *Die Welt des Islams*. New Series Vol. 17 Issue 1/4, Brill, 1976-1977, s.45.

Mehmed Ali Paşa'nın Suriye'den çıkarılması ve Mısır'a hapsedilmesi aşamasında, Osmanlı ordusu Mısır ordusunu adım adım takip etti. En son aşamada Osmanlılar Güney Filistin'e ve Gazze'ye kadar ilerledi; ancak Sina Yarımadası'na girmekten çekindi. Sina hem sıkıntılı bir yerdi hem de Hicaz'daki Osmanlı valisi Mehmed Ali Paşa'ya yakın bir isimdi. Mehmed Ali Paşa'nın durdurulması ile Hicaz'daki Mısır etkisi de önlenmiş olacaktı. Ancak çok büyük değişiklik olmadı. Hicaz bölgesi yine eskisi gibi Mısır'la irtibatlı olmaya devam etti²⁷.

Yönetimi sırasında Mehmed Ali Paşa zaman zaman kabileleri cezalandırma yoluna gitti. Kabileler de ona boyun eğdiler. Böylece Kuzey Sina'da otorite tesis etti. Özellikle Süveyş-Refah arasını tam anlamıyla kontrol altına aldı ve El Arış Mısır askeri ve idari yönetimi açısından önemli bir yer haline geldi. Güneydeki El Vecih için de İsmail Paşa zamanında benzer bir yola gidildi. Güney Sina'daki bir balıkçı köyü olan Et Tur sahili ise doğrudan Süveyş'teki Mısır yöneticileri tarafından idare edilmeye başlandı. Mısır hükümeti Sina ve Kızıldeniz'in batısındaki Midian bölgesini hem hukuki hem de idari açıdan eline aldı. Mısır ordusu bir süre sonra beş noktayı ele geçirdi: Nahl, Akabe, Muveylah, Zaba ve El Vecih. Bu yerlerin ele geçirilmesinde ana söylem, hacıların ve hac yollarının korunmasıydı. Ancak bir süre sonra Osmanlı Devleti duruma tepki gösterince 1886-1892 arasında Mısır bu bölgelerden çekilecekti²⁸.

Mısır'ın doğusundaki Nahl, Akabe, Muveylah, Zaba ve El Vecih içinde en önemli nokta Akabe'ydı. Akabe İbrahim Paşa tarafından 1840'ta ele geçirilmiş ve Sina'yı geçen hacıların kullanması için bir yol dahi inşa edilmişti. İngilizlerin Mısır'a yerleşmesiyle 1892'de Osmanlı Devleti herhangi bir çatışma yaşanmadan tekrar Akabe'yi kendi kontrolüne aldı. İngiltere ise durumu protesto etti²⁹. Bu beş ana nokta dışında kalan Güney Sina ise 1841-1892 arasında hiç kimse tarafından yönetilmiş değildi ve tamamen kabilelerin denetimi altındaydı³⁰. Aslında Sina'da yaşayan kabileler yapı olarak hareketli ve merkezi otoriteye çok da bağlı değildi. Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ise zaten zayıf olan bu bağlılığın daha da azalmasına neden oldu. Yine de buldukları konum ve genel yapıları gereği buradaki kabileler Osmanlı Devleti için çok büyük bir sorun değildi.

Sina da içinde olmak üzere Güney Suriye'yi Osmanlı Devleti için stratejik ve önemli yapan unsurlar, idari açıdan devlete bağlanma gerekliliği ve daha önemlisi Kutsal Topraklara giden hacıların ve hacı kervanlarının buradan geçiyor olmasıydı. O yüzden Şam'dan Hicaz'a giden kabilelerin buradan güvenli bir şekilde geçme ihtiyacı, Sina'nın ve Güney Suriye'nin Osmanlı Devleti için önemli olmasını sağlıyordu³¹. Çünkü bu bölgeden geçişlerde hacıların ve kervanların zarar görmesi sık sık karşılaşılan bir durumdu.

27 Gil-har, a.g.m., s.137.

28 Gil-har, a.g.m., s.137.

29 Alexander Melamid, "The Political Geography of the Gulf of Aqaba", *Annals of the Association of American Geographers*, Vol.47 No.3, Taylor&Francis Ltd., 1957, s.234.

30 Martin Ira Glassner, "The Bedouin of Southern Sinai Under Israeli Administration", *Geographical Review*, Vol.64 No.1, American Geographical Society, 1974, s.37.

31 Holt, a.g.e., s.42.

Merkezi otoriteden uzak olmalarına rağmen Sina'daki kabileler kendi aralarında pek de iyi ilişkilere sahip değildi. Birçok nedenle aralarında çatışmalar çıkardı. Örneğin 1853 yılı içinde Terabin ve Şeyh Udeh kabileleri arasında çıkan bir çatışma bölgedeki birçok köyü etkilemişti³². Osmanlı Devleti zaman içinde kabilelerin kendi arasında ve yerleşik ahalinin ziraatına sıkıntı yaratan bu sorunu çözmek üzere Kudüs, Gazze ve Beyrut'taki görevlileri aracılığı ile duruma müdahale etmişti³³. Genellikle Gazze'nin güneyinde ve Sina'da çıkan sorunlar XIX. yüzyıl ortalarında Kahire yerine Kudüs ve Beyrut'taki yetkili makamlar tarafından çözülmeye çalışılıyordu. Mısır bölgeye pek karışmıyordu.

İngilizlerin Sina'da Yaşayan Kabilelerle İlgilenmesi

Sina ve çevresindeki kabileleri ilk defa isimleri ile kaydeden Avrupalı seyyah 1738'de Richar Pocke'yd³⁴. Sina'daki kabileler ile ilgili XIX. yüzyıl içinde ilk derli toplu bir liste hazırlayan ise Alman kâşif Ulrich Jasper Seetzen oldu (1807)³⁵. Yüzyıl içinde Sina'yı öğrenmek için pek çok seyyah, bilim adamı, etnograf ve kâşif yarımada'yı ziyaret etti. 1830'lardan itibaren Avrupalı güçler Sina'yı keşfetmeye başladılar. Süveyş Kanalı tartışmaları ve yapımı ile birlikte Sina'da yabancıların sayısı her geçen gün arttı³⁶. Yine bölgede 1832'de Kaptan Moresby, Palinirus gemisiyle Akabe Körfezi'nde geziler yaptı³⁷. İngilizler Sina Yarımadası'nı sistemli olarak 1853'te bir kez daha incelediler³⁸. Sina'yı daha iyi tanımak üzere İngiltere 1861'de F. W. Holland'ı bölgede ziyaretler yapmak üzere görevlendirdi. Bu geziden bir süre sonra haritaların yetersiz ve birçok gidilmemiş yer olduğu göz önüne alınarak Holland, Sina'ya tekrar gönderildi³⁹. Ardından 1868-1870 arasında daha kapsamlı bir gezi yapıldı. Bu gezide birçok isim vardı. Bunlardan biri de Sir Hanry James'ti. James'in gezisi aslında Sina Yarımadası'ndaki arkeolojik yerleri tespit etmek üzerine yapılmış bir geziydi ve bu gezi için İngiliz Dışişleri'nden, Peninsular and Oriental Company'den ve Royal Engineers gibi çeşitli yerlerden destek alınmıştı. Gezi özellikle Süveyş ve Akabe arasında kalan alan üzerine odaklanmıştı. James her ne kadar Sina'daki eski kalıntılar üzerine odaklansa da çıkardığı harita ve çizimleri ile günümüze önemli dokümanlar bıraktı⁴⁰.

1868'in sonlarında bölgeyi gezenlerden biri de Palmer'di. Palmer 6 hafta boyunca Güney ve Merkezi Sina'da geziler yaptı. Bu o güne kadarki en uzun

32 BOA. MVL. 258/48.

33 BOA. A.MKT.MHM. 337/73.

34 Bailey, *a.g.m.*, s.22.

35 *A.g.m.*, s.20.

36 Rabinowitz, *a.g.m.*, s.213.

37 Murray, *a.g.m.*, s.152.

38 National Archives OS. 1/12/3.

39 F. W. Holland, "On the Peninsula of Sinai", *Journal of the Royal Geographical Society of London*, Vol.38, Blackwell Publishing, 1868, ss.237-238.

40 NA. OS. 3/36.

seyahatlerden biriydi⁴¹. Palmer hazırladığı çalışmalarla Sina'nın haritalarını çıkardı ancak 1882'de Sina'da hayatını kaybetti. Yine 1898-1899 arasında Sina'ya jeolojik geziler yapıldı. Bu gezileri 1912-1914 arasında Dr. John Ball'ın yaptığı gezi izledi ve bu şekilde geziler daha sonra da devam etti⁴².

Mısır'a olan İngiliz ilgisi Hindistan'ın önemi ile aynı oranda arttı. Hindistan, İngiltere'nin kontrolüne girdikten sonra sömürge sisteminin temel taşı ve can damarı oldu. İngilizler, Hindistan'ı koruyabilmek için Atlantik kıyılarından Hint okyanusuna kadar birçok stratejik noktaya sahip olmak istediler. Napoleon Savaşları (1798-1814) sonrasında Hollandalılardan Cape Colony'yi almalarıyla Hindistan'a giden eski yola sahip oldular. Akdeniz yoluyla Doğu'ya akan ticaretin güvenliğini sağlamak için de Cebelitarık (1714), Malta (1800) ve Kıbrıs'ta (1878) deniz üsleri oluşturdular⁴³. Hindistan ile ilişkilerin artması sonucunda Mısır üzerinden geçen ve *Overland Roud*⁴⁴ olarak adlandırılan yol ön plana çıktı. Aden'den başlayarak Kızıldeniz'e sokulan İngilizler Mısır ile yaptıkları anlaşmalarla konumlarını güçlendirdiler. İlk dönemlerde Sina üzerine İngilizlerin çok fazla bilgisi ve ilgisi yoktu. Ticaret daha çok Musavva, Sevakin veya Süveyş üzerinden develerle İskenderiye'ye yapılan yolculuklarla gerçekleşiyordu. Ancak bir süre sonra Süveyş Kanalı tartışmaları ortaya çıktı ve Ferdinand de Lesseps isimli bir Fransız mühendis bu işe koyuldu.

Süveyş Kanalı başlangıçta İngilizler için bir Fransız projesi olarak görüldü. Buna karşılık İngilizler demiryolu projesini savundular ve Osmanlı Devleti'nin de desteğini elde ettiler. Ancak tüm tartışmalara rağmen kanalın kazılması Lesseps'in 1854'te ve 1856'da Mısır'dan aldığı fermanlarla ve 1859'da bir emri vaki ile başladı. 17 Kasım 1869'da da çok büyük gösteriler ve harcamalarla açıldı⁴⁵. Bu gelişmeden sonra Sina Yarımadası büyük bir önem kazandı. İngilizler 1875'te kanal hisselerinin önemli bir kısmını aldıktan ve ardından 1882'de Arabi Paşa ile başlayan kargaşaya askeri bir yöntemle el koyduktan sonra bir anlamda Mısır'da söz sahibi oldular.

Kanaldan en fazla İngiliz gemisi geçiyordu. Örneğin açılıştan hemen sonraki 1870 yılı içinde kanaldan geçen 314 İngiliz gemisine karşı diğer tüm devletlerin toplam 172 gemisi geçiş yapmıştı. 1880 yılına gelindiğinde ise İngiliz gemilerinin sayısı 1.592'ye ulaşırken diğer tüm devletlerin toplam gemisi 434'te kalmıştı⁴⁶. Ancak bu rakamlara rağmen kanal bir Fransız şirketi görüntüsündeydi. Geçişlerde birçok kez İngiliz gemilerini zor duruma sokan

41 Rabinowitz, *a.g.m.*, s.213.

42 Murray, *a.g.m.*, s.152.

43 H. Bayram Soy, *Almanya'nın Osmanlı Devleti Üzerinde İngiltere ile Nüfuz Mücadelesi (1890-1914)*, Phoenix, Ankara, 2004, s.211.

44 Mısır üzerinden Hindistan'a giden yoldur. Bir dönem bu şekilde adlandırılmıştır. Ancak Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla bu tabirin kullanımı azalmıştır.

45 Durmuş Akalın, *Süveyş Kanalı (Açılışı ve Osmanlı Devleti'ne Etkisi 1854-1882)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2011, s.205.

46 NA. FO. 78/3358.

bu durum İngiltere için önemli bir sorundu. Bu durum kadar bir diğer önemli mesele ise kanalın güvenliğinin sağlanmasıydı. Kanala her türlü saldırı olasılığı İngilizler için önemli bir kaygıydı. İngiltere için kanalın batı yakasından tehdit gelmesi oldukça zayıf bir ihtimaldi çünkü burada İngiltere hem çok güçlüydü hem de Mısır üzerinde etkin bir otoritesi vardı. Ancak aynı durum kanalın doğu yakası için geçerli değildi.

Sina yakasında yerel bedevi kabileler yaşıyordu ve bunlar doğrudan kontrol edilemiyordu. Uluslararası ilişkilerle bağlantılı olarak İngiltere'nin çekişme halinde olduğu ya da olacağı devletler bu durumdan yararlanabilirdi. Ayrıca Sina'da Mısır ve Osmanlı sınırları son derece belirsizdi. Bölgenin coğrafi konumunun çöl ve dağlık alanlardan oluşması nedeniyle bu endişe bir kat daha artıyordu. Bu yüzden İngiltere Sina'ya daha fazla ilgi duymaya başladı.

Sina Yarımadası'nda XIX. yüzyıl içinde yaşayan kabilelere bakıldığında bunların yarımadaya dağıldıkları görülür. İngiliz Savaş Bakanlığı da Sina Yarımadası'na ayrı bir önem vermiş ve bölgedeki yapıyı incelemiştir. Bölgeye giden gözlemcilerin raporlarına göre Sina'da yaşayan bedevi kabilelerin durumu çok ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır. Raporlara göre kabilelerin Türklere karşı oldukça güçlü hoşnutsuzlukları vardır ve Mısır'daki silahlı gruplar arasında yer alırlar. Fellahlara karşı da küçümseme içindedirler. Diğer taraftan her ne kadar dini ve politik açıdan kaba olsalar da Avrupalılara karşı bir Cihat ilan edildiğinde kolayca bu tür organizasyonlara destek verirler ve içinde olurlar şeklinde raporlara notlar düşülmüştür⁴⁷.

İngiliz raporlarında bedevi kabilelerden hangi durumlarda faydalanılabileceği açıklanmıştır. Raporlarda ayrıca bedeviler için genel olarak fakir ve para sıkıntısı içindedirler ve istedikleri her iş için para alırlar şeklinde açıklamalar yapıp yararlanabilecek durumlar maddeler halinde sıralanmıştır. Bu maddeler, İngilizlerin diğer devletlerle mücadelelerinde tarafsız kalmak, Süveyş Kanalı'nın korumasını sağlamak, develerle yapılan taşımacılıkta kullanılmak ve kanal inşaatlarında işçi olarak kullanılmak gibi durumlardır⁴⁸.

Raporlara göre bu kabileler sürekli ittifak halinde olmazlar ancak diplomatik veya dini yönü olan bir durum ortaya çıktığında ittifak yaparlar. Ayrıca bu insanlar olayları izlerler ve uzun vadede kazanması mümkün olan taraf hangisi ise o tarafa meyletmeye hazırdırlar. Yine raporlardaki açıklamalara ilave olarak bazı hususlar üzerinde durulmuştur. Onlardan biri de Mısır'daki askeri partinin kabilelere oldukça kötü davrandığıdır. Eğer bu parti çok güçlü olursa bir şekilde bu kabileler düzenli askerler olarak hizmet ettirilebilirler. Böylece de toprakları ellerinden alınacak ve devlete boyun eğer hale geleceklerdir⁴⁹.

47 NA. WO. 33/39.

48 A.g.a.

49 A.g.a.

İngiliz raporlarında kabileler ile ilgili analizler oldukça dikkat çekicidir. Raporlarda, bedeviler oldukça bağımsızdırlar ve her türlü disiplin altında olacak olmaları onlara tiksindirici gelir ve bu konuda her şeye karşıdırlar. Bu durumlar göz önüne alınarak onları kullanırken oldukça dikkat edilmelidir. Başka kabilelerden adam getirerek bir diğeri ile irtibat kurmaktan kaçınılmalı ve çalışmaya yeterince hazır hale gelmeden bir yerde çok sayıda adam toplamaktan kesinlikle uzak durulmalıdır. En yoğun yaşadıkları yerler Sina Yarımadası ve Et Tih çölüdür. Fakat kanala doğru gelebilirler ve bazı şeyhleri Süveyş ve Kahire'yi ziyaret edebilir. Telaşlandıkları bir durum olduğunda bir kısmı göç edebilir veya ne olup bittiğini anlamak için keşfe çıkabilirler. Kabileler çok az ata sahiptir. Çok büyük bir kısmı develere biner. Atlar için yiyecek ve su zorlukla temin edilir⁵⁰. Kanalın doğusundaki en önemli kabileler Tiyahah ve Tovarahlıdır. Aslında bu iki kabilenin işbirliği ile kanalın doğusu çok mükemmel bir şekilde güvenlik altına alınabilir. Bu kabileler diğeri kabileleri rahatlıkla kontrol altına alabilirler. Bu kabileler dışında başka Terabin, Havetat, Azazimeh, Allavin, Ammarin, Beni Sikhur, Beni Ali (Tovarahlıların parçasıdır) ve Halehbi kabileleri vardır⁵¹.

Tiyahahlar 29 ½° ve 30 ½° enlemleri ile 33° ve 34° boyları arasında yer alır. 7.000 ile 8.000 arasında savaşçıları ve 14.000 ile 16.000 arasında develeri vardır. Baş şeyhleri Sagairat kolundan Misleh adıyla anılır. Bu adamın oldukça kötü bir ünü vardır. Çok şüpheli ve acımasız birisidir. Fakat bu adam kardeşi Süleyman İbn Hamd tarafından yönetilebilir ve Süleyman İbn Hamd oldukça değerli birisidir. Misleh Mısır hükümeti tarafından bu bölgedeki tüm Arapların şeyhi olarak tanınmıştır. Sovalihi şeyhi İbn Nuseyir, genellikle Firan'da bulunur. Burası ise Sina Yarımadası'ndaki verimli bir vadidir. Tiyahahlar aslında kendi aralarında boy ya da klan diye geçen ve ailelerden biraz daha küçük kabilelerin toplanmasıyla bir araya gelen bir kabiledir ve yönetim Sagairat boyundadır. Tiyahahlar genellikle savaşta iyidir. Onlar Mısır askeriyesindeki önemli güçlerden biridirler. Fakat yine de diğeri gibi disiplinsiz ve sadece çakmaklı tüfeklerle donanmışlardır⁵².

Tovarahlı yarımadaının güneyindeki yüksek tepelerde yaşarlar. 4.000 savaşçıları ve yaklaşık 8.000 develeri vardır. Şeyhleri Hasan bin Ahmar'dır. Tovarahlıların bir kolu olan Cabaliyahların şeyhi Eid ismiyle anılır ve önemli bir adamdır. Kanala yakın Cebel Musa yolunun kontrolünü elinde tutar. Bu kabile Tiyahahlar kadar iyi savaşçı değildir. Ama en azından Mısır askerlerinden daha iyidirler. Tovarahlı mühendislik işlerinde çalışmak ve iş gücü sağlamak açısından en ideal kabiledir⁵³. Terabinler önemsiz bir kabiledir. Terabin ve Havetatlar, Tiyahah ve Tovarahlı arasında yer alır. Terabinler batıda Havetatlar doğuda kalır. Ancak Havetatlar oldukça güçlü bir kabiledir yalnız

50 A.g.a.

51 A.g.a.

52 A.g.a.

53 A.g.a.

asıl güçlü yerleşim sahası Suriye'ye doğrudur. Tovarrah ve Tiyahah arasındaki Havetat ve Terabin kabileleri asıl gruplarından ayrılmış küçük parçalardır. Azazimehler Akabe Körfezi'nin kuzeyinde yaşarlar ve Allavinler tarafından gruplara ayrılmışlardır. Azazimehler çok güçlü değildir. Onlar sadece kanala yakın yerlerde Tiyahahların yanında yer alırlar ve en fazla 2.000 savaşçıları ve belki 4.000 develeri vardır⁵⁴.

Allavinler Akabe Körfezi'nin olduğu sahada yaşarlar ve 4.000 savaşçıları ve 8.000 develeri vardır. Şeyhleri Muhammed İbn Cad'dır. Cad oldukça tehlikeli ve dikkat edilmesi gereken bir adamdır. Petra yolunu tuttuğu için kendisine hükümet tarafından ayrıcalık verilmiştir. Ammarinler ise Petra ve Bozra arasında yaşarlar. Önemli bir kabiledir. Fakat sayıları kesin değildir. Muhtemelen 5.000 ile 10.000 arasında savaşçıları ve her adam için iki develeri vardır. Şeyhlerinin ismi Selami'dir. Selami tehlikeli bir adamdır. Beni Sikhur kabilesi ise oldukça doğuda yaşar. 30° ve 31° enlemleri ile 36° boylamının doğusunda bulunurlar. 15.000 ile 20.000 arasında savaşçıları vardır. Ancak tehlikeli olmaktan oldukça uzaktırlar. Beni Ali kabilesi Tovarrahların bir kolu ya da onlarla çok irtibatlı bir kabiledir. Bu kabile ve Halehbiler yarı yerleşik ve Tiyahahların kuzeyinde Suriye sınırına doğru yayılan bir şekilde konumlanmışlardır⁵⁵.

Kerak Platosu güçlü kabilelerin birbirini aldığı bir yerdi ve bulunduğu konum açısından stratejik sayılırdı. XIV. yüzyılda burası Beni Okba kabilesi tarafından yönetiliyordu. Daha sonra Beni Okba kabilesi Beni Hareta kabilesi tarafından uzaklaştırıldı. XVII. yüzyılın başında da Beni Hareta gücünü kaybetti ve yerini Uhedatlara bıraktı. XVII. yüzyılın sonunda da Uhedatların yerini Beni Amr kabilesi aldı. Ardından Uhedatlar Gazze tarafına doğru geçiş yaptı. Ardından da Terabinler Gazze'ye geldi. Bu süreç içerisinde Kerak çevresinde etkili bir kabile olan Macali kabilesi gücünü arttırdı ve bir süre sonra tüm Kerak Platosu'nda otorite haline geldi. Macali kabilesi bu sırada da Beni Amr kabilesinin etkinliğini iyice azalttı ve XX. yüzyılın başına kadar bölgedeki en etkili kabile oldu⁵⁶.

Kerak Platosu Osmanlı Devleti gelene kadar en önemli alanlardan biriydi. Ancak bölgenin Osmanlı Devleti'ne geçmesinden kısa bir süre sonra burada isyan çıktı. Bölgeye gönderilen güçlerle durum kontrol altına alındı. Ancak bölgedeki isyan, hacıların rotasını değiştirdi ve buradan geçişlerden mümkün olduğunca uzak durulmaya başlandı. Aslında bu olaydan sonra kabileler Kerak'ta daha fazla söz sahibi haline geldi. Ancak kabileler arasında sürekli çekişme olduğundan güç ve otorite sürekli el değiştiriyordu⁵⁷. Güney Ürdün ve Filistin bölgesi ile Kerak Platosu Osmanlı Devleti'nin bölgeden

54 A.g.a.

55 A.g.a.

56 VAN DER STEEN, Eveline J., "The Sanctuaries of Early Bronze IB Megiddo: Evidence of a Tribal Polity?" *Amerikan Journal of Archaeology*, Vol.109 No.1, Archaeological Institute of Amerika, 2005, s.13.

57 A.g.m., ss. 29-30.

çekilmesinden sonra da İngiltere'nin yeni kurulacak bölge dengeleri açısından en ehemmiyetli gördüğü yerlerden biri oldu⁵⁸.

Gazze bölgesi de Doğu ve Mısır arasında ticaret açısından oldukça önemli bir bölgeydi. Bu bölgede 1834'e kadar Uhedatlar bulunuyordu. Ancak bu tarihten sonra Terabinler, Uhedatları bölgeden uzaklaştırdı ve bölge Terabinlerin kontrolüne geçti. Terabinler de Uhedatlar gibi ticaret için üretim yaptılar. Terabinler yakınında bulunan Edom şehri ile irtibatlarını arttırdılar. Terabinlerin yerleştirdiği gruplar, Edom'un çevresini bir süre sonra meyve bahçeleri ve buğday ekilen alanlara dönüştürdü. Terabinler aynı zamanda Mısır ve Doğu arasında ticarete ve taşımacılıkta kullanılmak üzere deve üretimi de yaptılar⁵⁹.

Güney Ürdün ve Hicaz'ın bir kısmı Havetatlar tarafından kontrol edilirdi. Bu kabile, hac ve ticaret kervanları için deve yetiştirilmesiyle bilinirdi. Bunların bazıları çadırlarda bazıları da evlerde yaşardı. Ayrıca kendi ihtiyaçları için toprağı ekiyorlardı. Bu gruba yakın olan başka bir kabile olan Hababeneler ise çadırlarda yaşar ancak toprağı işlerlerdi. Bu kabileler hac ticareti ve Gazze ile yapılan ticaret için satılmak üzere ürünler yetiştirirlerdi. Ayrıca Havetatların Akabe çevresinde çok büyük hurmalıkları mevcuttu⁶⁰.

Bölgedeki tüm kabileler içinde en etkili olanları ve aynı zamanda en geniş alana yayılanları Havetatlar ve Terabinlerdi. Bu kabileler bölge ticaretini ve ticaret yerlerini kontrolleri altında tutuyorlardı⁶¹. Havetatlar ve Terabinler XVI. yüzyılda bölgede etkindiler⁶². Terabinler muhtemelen XVIII. yüzyılda merkezi Sina' da birçok noktaya yayıldılar⁶³. XIX. yüzyılın ortalarında Terabinlerin toplam sayısı 37.500 kişiydi⁶⁴. Terabinler, El Arış çevresinde ve Mısır sınırındaydı. Ancak daha başka birçok alanda da görülüyorlardı⁶⁵. Terabinler ve Ayayda aynı zamanda Mısır ordusuna destek veren kabileler arasındaydı⁶⁶.

Havetatlar, Terabinler gibi bölgedeki en önemli kabilelerden biriydi. Havetatlar Akabe'ye yakındı ve Tih Vadisi'nde bulunuyorlardı⁶⁷. 1831'de Akabe ve Cidde arasında özellikle de Muveylah taraflarında bölgeyi gezen Wellested burada balıkçılıkla geçinen köyler olduğunu ve bu köylerin Havetatlara haraç

58 Yitzhak Gil-har, "Boundaries Delimitation: Paletsine and Trans-Jordan", *Middle Eastern Studies*, Vol.36 No.1, Taylor&Francis Ltd., 2000, ss.68-69.

59 Steen, *a.g.m.*, s.13.

60 *A.g.m.*, s.13.

61 *A.g.m.*, s.13.

62 Clinton Bailey, "A Replay to F. Stewart's "Notes on the Arrival of the Bedouin Tribes in Sinai", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol.34 No.1/2, Brill, 1991, s.111.

63 Bailey, *a.g.m.*, s.25.

64 *A.g.m.*, s.40.

65 George Augustus Wallin, "Narrative of a Journey from Cairo to Medina and Mecca by Suez, Araba, Tawila, Al-Jauf, Hail and Nejd in 1845", *Journal of The Royal Society of London*, Vol.24, Blackwell Publishing, 1854, s.118.

66 Schölch, *a.g.m.*, s.54.

67 Wallin, *a.g.m.*, ss.117-118.

verdiklerini ve bölgede çok güçlü olduklarını söylemektedir. Havetatlar, Muveylah ve çevresinde sahile yakın yerlere de hâkimdi. Aynı zamanda Suriye'den ve Akabe taraflarından gelen hac yollarının da üzerindeydiler. Bölgede herhangi bir güç boşluğu ortaya çıkarsa Havetatlar etki alanlarını genişletiyor ancak herhangi bir direnç görmeleri durumunda da kendi esas yayılma alanlarına geri çekiliyorlardı⁶⁸. Havetatların bir kısmı Sina'nın kuzeyine çıkmış oralarda da yerleşmişlerdi⁶⁹.

Tovarahlar gibi bazı kabileler Sina'nın güneyinde yaşıyorlardı. Tiyahah ve Terabin gibi kabileler ise Kuzey Sina'da yaşıyordu. Yaşamlarında develer önemli bir yer teşkil ediyordu. Ticaretle çok içli dışlı değillerdi. Bir kabile ihtiyaçları için lazım olan şeyleri ya kendisi temin eder ya da başka bir kabilenin etmesi için zorlardı⁷⁰. Wallin gözlemlerinde Sina'daki Tiyahahların, Terabinlerin, Havetatların ve Allavinlerin daha çok vadilerde olduğunu görmüştür. Bunlar içinde ona göre en kalabalığı Tiyahahlardır ve Nahl, Gazze ve Vadi-i El Araba muntikası bu kabilenin kontrolündedir⁷¹.

Kabilelerin başlıca geçim kaynağı koyun, keçi, deve yetiştiriciliği, tarım ve ticaretti. Yağma ve baskın da bir diğer geçim kaynaklarındandı⁷². Kuzey Hicaz'daki bedeviler 1831'de kendilerini gezen Wellested'in verdiği bilgilere göre koyun, keçi ve develerden ürettikleri tereyağlarını satarak geçimlerini sağlıyorlardı⁷³. Bedeviler önceki dönemlerde olduğu gibi günümüzde de koyun, keçi ve deve yetiştiriciliği yapmaktadırlar. Eski zamanlardan günümüze yaşamlarında çok az değişiklik olmuştur⁷⁴. Sina'da 1845'te yolculuk yapan Wallin isimli bir seyyah ise bedevilerin Süveys'e etraftaki dağlardan develerle su getirdiğini söylemektedir⁷⁵. XX. yüzyılın sonunda da Sina'da bedeviler geleneksel yaşam biçimlerinden kopuk değillerdi. Yine ağaçtan yapılmış, metal kulübelerde ya da kerpiç ve taş evlerde oturmaktaydılar⁷⁶.

Bedeviler arasında genellikle örfi kurallar geçerliydi. Kendi aralarında çıkan sorunları çözmeye bu kurallar geçerli oluyordu. Ayrıca işlenen suçlara verilen cezalar da suç ile orantılı olacak biçimde olurdu⁷⁷. Bedeviler yaşadıkları coğrafyanın zorluklarından, yaşam alanlarının merkezlerden uzak olmasından, küçük gruplar halinde olmalarından, küçükken tam bir eğitim alabilecekleri ortamların ve öğretmenlerin olmaması gibi nedenlerden dolayı dini anlamda

68 Wellested, *a.g.m.*, ss.53-56.

69 Murray, *a.g.m.*, s.140.

70 Steen, *a.g.m.*, s.12.

71 Wallin, *a.g.m.*, s.117.

72 Steen, *a.g.m.*, s.29.

73 Wellested, *a.g.m.*, s.89.

74 Marx, *a.g.m.*, s.343.

75 Wallin, *a.g.m.*, s.116.

76 Aref Abu-Rabia, "The Evil Eye and Cultural Beliefs Among the Bedouin Tribes of the Hegev", *Middle East, Folklore*, Vol.116 No.3, Taylor&Francis Ltd., 2005, s.242.

77 Larry W. Roeder, "Trial Law and Tribal Solidarity in Sinai Bedouin Culture: The Story of Beshah", *Anthropos Bd.* 84. H. 1/3, Anthropos Institute, 1989, s.231.

şehirlere göre biraz daha farklı bir görüntü arz ediyorlardı. Bu karışıklıkların en fazla görüldüğü kabileler içinde ilk dikkat çekenleri Azezimehler, Uhayvatlar, Badarahlar, Havetatlar ve Terabinlerdi⁷⁸.

1868'de Mısır'daki bedevilerin 400.000 civarında oldukları ve toplam nüfusun %8'ini oluşturdukları tahmin edilmekteydi. Bunun yanında 50 farklı bedevi kabilesi olduğu ve bunların 7.000 atlı ile 35.000 silahlı adamı olduğu söylenmekteydi⁷⁹. 1882'de 245.779 oldukları belirtilen bedevilerin sayısı 1897'de 601.447 olarak gösteriliyordu. Net rakamların olmaması sürekli yer değiştirmelerinden kaynaklanıyordu⁸⁰. XIX. yüzyılın sonuna doğru genel olarak Mısır'da toplam 300.000 bedevinin olduğu ifade edilmekteydi⁸¹.

Süveyş Kanalı'yla ve Sina'yla uzun süredir ilgilenmesine rağmen İngiltere'nin Mısır'a yerleşmesinde Arabî isyanı etkili oldu. Arabî topladığı destek ile ciddi bir güç haline geldi. Arabî Paşa, Sina'daki kabileler içinde özellikle Havetatlar arasında etkiliydi. Bu sırada Tiyahahlar ve Terabinler de İngilizlere karşı bir hale gelince bu iki kabilenin desteğini kazanmak üzere İngiltere tekrar faaliyete geçti ve bu kabilelerle Profesör Palmer görüşmeler yaptı. İngilizler bu kabilelere 20.000 £ karşılığında altın vermeye hazırды. Ancak Palmer yolda Havetat ve Terabin kabileleri tarafından soyuldu ve öldürüldü. Ancak daha sonra soygunu yapan ve Palmer'i öldürenler kabile şeyhleri tarafından yakalandı ve onlar da öldürüldü⁸².

Arabî isyanı patlak verdiğinde bölgedeki 5 kabile Arabî'yi destekledi. Bu kabileler içinde Türklerden hoşnut olmayanlar da vardı⁸³. İngiliz işgali sırasında Tel El Kebir Savaşı öncesi bölgeye gelen İngiliz askerlerine Kantara'nın doğusundaki bedeviler saldırdı ve onlardan 16 deve aldılar⁸⁴. Bu tür olaylar bedeviler konusunda İngilizlerin çalışmalarını arttırmada etkili oldu. Bu yüzden de gerek Mısır'da gerek İskenderiye'de ve gerekse birçok yerde tuttuğu adamlar ile Osmanlı Devleti aleyhinde propagandalara başladılar. Bir yandan da Araplar üzerinde etkin bir otorite tesis ettiler⁸⁵.

İngilizler 1882'de Mısır'a yerleşirken bedevilerin hareketini yakından takip ettiler. O gün için yaptıkları tahminlerde Hidiv'in, Arabî Paşa'ya karşı bazı bedevilerle birlikte 220.000 adam bulabileceği ifade ediliyordu. Yine Mısır'a bir Türk müdahalesi olursa 15.000 bedevinin Osmanlıya katılacağı rapor edilmişti. Aynı süreçte Hidiv önde gelen bedevi liderlerine oldukça yüklü aylık parasal destekler yapıyordu⁸⁶.

78 Clinton Bailey, "Bedouin Religious Practices in Sinai and Negev", *Anthropos Bd.* 77 H. 1/2, Anthropos Institute, 1982, s.66.

79 Schölch, *a.g.m.*, s.45.

80 *A.g.m.*, s.49.

81 R. E. Colston, "Modern Egypt and Its People", *Journal of the American Geographical Society of New York*, Vol.13, American Geographical Society, 1881, s.135.

82 Schölch, *a.g.m.*, ss.54-55.

83 Roeder, *a.g.m.*, s.234.

84 Schölch, *a.g.m.*, s.56.

85 BOA. Y.PRK. SGE. 1/73.

86 Schölch, *a.g.m.*, s.46.

1882'de İngiltere Mısır'a yerleşince artık burayı elinde tutmak en önemli kaygılarından biri haline geldi. Aynı zamanda Hindistan ile olan ulaşım da önemini korumaya devam etti. Mısır'a her ne kadar yerleşmiş olsa da Süveyş Kanal Kumpanyası üzerinde doğrudan bir gücü yoktu. Bu yüzden de kanalı en çok kullanan İngiliz gemilerinin geçişinde sık sık sorunlar çıktı. Bu sorunu tamamen ortadan kaldırmak için 1882'den sonra yeni bir kanal açılması dahi gündeme geldi. Ayrıca mevcut kanalın İngilizlere pahalıya mal olup Fransızları zenginleştireceğini düşünülüyordu. Üstelik kanal kumpanyası ile sürekli sıkıntı yaşanıyordu. Yeni bir kanal açılırsa İngilizlerin daha çok işine geleceği ispat edilip yeni bir kanal için uygun olan güzergâhlar üzerinde çalışılmaya başlandı⁸⁷.

Süveyş Kanalı dışında ikinci bir kanal yapmak için İngilizlerin girişimde bulunduğuna dair Halim Paşa tarafından İstanbul'a bilgilendirme yapıldı (6 Mayıs 1883). Bu kanalın El Arış'ten Tırba Gölüne ve Nehr-i Şeria ile Bahr-i Lüt'e ve oradan da Akdeniz'e açılması planlanmaktaydı. Kanalın yapılması ise önceki tasarrufu elinde bulunduran Lesseps ile değil; İngilizler tarafından yapılacaktı. Yapılma gerekçesi ise Süveyş Kanalı'nda İngiliz gemilerine çıkarılan zorluklar ve kendi denetimlerinde bir kanal açmak düşüncesiydi. Kanalın yapılması oldukça zordu ve tahmini olarak Süveyş Kanalı'ndan 10 kat daha zor ve masraflı bir işti. Kanalın zor ve masraflı olması bu işin mümkün olmasını zorlaştırmakta ve Osmanlı Devleti buna pek de ehemmiyet vermemekle birlikte bölgedeki hukukunun ve varlığının tehlikeye girmemesi için işin önünü almak ve tedbirli bulunmak istiyordu⁸⁸. Osmanlı devlet adamları yeni bir kanalın açılmasına ihtimal vermedikleri gibi, Mısır Meselesi'nde İngiltere'nin istediği gibi davranamayacağını, devletlerarası politik ortamın buna müsait olmadığı üzerinde durulması gerektiğini beyan ediyorlardı⁸⁹. Halim Paşa ayrıca büyük dağlar yarararak ve milyonlarca akçe harcayarak yapılacak bu işten ticaretçe büyük fayda elde edilemeyeceğini söylüyordu. Bu işin yapılması için de bölgede oturan birçok kabile ve çoğunluğunu Arapların oluşturduğu bu gruplar ile İngiltere'nin görüşmesi gerekecekti. Kanalın Lesseps tarafından açtırılmayarak, İngilizler aracılığıyla yapılmasının tercih edilebilir olacağı belirtilmişti⁹⁰.

Bu plan üzerine çalışmalar yapıldı. 1 Şubat 1884'de F.H.Rundall (Lieut-General) Süveyş Kanalı'na alternatif Akabe'den geçecek ikinci bir kanalın yapılma ihtimalini, tahmini maliyetini ve süresini gösteren bir rapor hazırladı. Bu raporda ayrıntılı olarak işin ne şekilde yürütüleceğini de yazdı. Kesin olarak işin biteceği tarihi belirtememekle birlikte (bunun da nedenini işçi bulunma zorluğuna dayandırdı) kabaca 6 yılda bu kanalın kazılabileceğini söyledi. Rundall'a göre yeni kanal açıldıktan sonra Süveyş Kanalı sadece Lesseps'in elinde kalacak ve İngilizlere bir zararı olmayacaktı. Ayrıca başka milletler için

87 Henry J. Rouse, *The Story of Another Suez Canal*, Bouverie Publishing Co., London, 1896, s.16.

88 BOA. Y.EE. 126/11.

89 GÜNAY, Selçuk, "İngiltere'nin Kızıldeniz'e Yeni Bir Kanal Açma Projeleri Ve Osmanlı Devleti", *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, C.I, S.4, 1990, s.76.

90 BOA İR. DUİT. 142/9.

de endişe ve korkuya sebebiyet vermeyecekti⁹¹. Gelişmelerin merkezindeki isimlerden biri olan Lesseps, Fransa'daki gazetelere verdiği demeçlerinde her ne kadar İngiltere ile ikinci bir kanal açma işinde müttefik ise de bunun mümkün olamayacağını ve var olan kanalın haklarını elinde tuttuğunu bildiriyordu⁹².

Mısır Hidivliği de İngilizlerin ikinci bir kanal açma girişimi konusunda Lesseps ile görüşmeler yaptığını Osmanlı Devleti'ne bildirdi. İngilizler Mısır hükümetinden de görüş istemişler, Mısır ise durumu İstanbul'a bildireceğini ve gelen cevaba göre 6 gün içinde İngilizlere görüşünü aktaracaklarını beyan etmiştir⁹³. Osmanlı Devleti ise böyle bir girişime kesinlikle karşı olduğunu Mısır'a bildirmiştir. Ayrıca bu şekilde girişimlerle Mısır'daki hâkimiyetinin altının oyulduğunu da düşünmeye başlamıştır. 28 Kasım 1886'da Levant Herald gazetesinde çıkan ve Tercüman-ı Hakikat'in teyit ettiği bir haberde Port Said, Süveyş ve İsmailiye gibi mahallerde kumpanyaya arazi satılıp buna mukabil 80.000 lira alınacağına dair haberler çıkınca bölgede İngiliz varlığına rağmen Osmanlı Devleti hemen gerekli tahkikatlara başlamıştır⁹⁴. Aslında İngiliz işgali olmasına rağmen Osmanlı Devleti, Mısır üzerindeki haklarından vazgeçmediğini her defasında da göstermeye özen göstermiştir. Osmanlı Devleti, İngiliz işgaline uğradıktan sonra bile Mısır üzerindeki hâkimiyetinden vazgeçmemiştir. 25 Ekim 1887'de dahi bölge üzerindeki İngiltere ve Fransa'nın anlaşmaları üzerine gazetelerde çıkan haberlere *Mısır'ın ve Süveyş Kanalı'nın memalik-i şahanedan olup devletin tasarrufu ve bilgisi olmadan kimsenin akd-i mukavele yapamayacağını* açıklamıştır⁹⁵. Bu konuda da Paris elçiliği dikkatle meseleyi takip etmiştir⁹⁶. Giderek artan politik hareketliliğin arkasında İngiltere'nin Süveyş Kanalı için taşıdığı endişe yatıyordu. Almanya'nın giderek güçlenmesi ve Osmanlı Devleti ile yakın ilişkileri İngilizleri tedirgin etmeye başlamıştı. Bu yüzden Mısır'ın doğu sınırları son derece önemli bir hal aldı. İngiltere endişenin artması ve gerekli koşulların oluştuğu düşüncesiyle Mısır'ın doğu sınırlarını kanaldan olabildiğince uzakta tutmak için harekete geçti.

Mısır'ın Sina'daki Sınırları ve Yetkisi Tartışmaları

Mısır'ın sınırları sorunu Mehmed Ali Paşa'ya kadar uzanıyordu. Mehmed Ali Paşa'nın önce sınırları genişletmesi ardından geri çekilişi ile sınır tartışmaları gündeme geldi. Osmanlı Devleti ve İngiltere karşısında gerileyen Mehmed Ali Paşa'ya 23 Mayıs 1841'de Mısır'daki yetkisini belirleyen ferman gönderildi. Hemen ardından da 1 Haziran 1841'de Mısır'ın sınırlarını gösteren bir harita gönderildi. Durum uzun bir süre bu şekilde kalmış ancak daha

91 BAKER, Sir Samuel White, *The Egyptian Question Being Letters to The Times and Pall Mall Gazette*, Macmillan and Co., London, 1884, s.5-12.

92 BOA. İR. DUİT. 142/9.

93 BOA. İR. DUİT. 142/10.

94 BOA. İR. DUİT. 142/15.

95 BOA. İR. DUİT. 142/16.

96 BOA. İR. DUİT. 142/17.

sonra Osmanlı Devleti bu sınırları 1892'de belirginleştirmek isteyince Mısır'ın Sina'daki sınırının Refah'tan Süveyş'e değil; Refah'tan Akabe'ye kadar olduğu ileri sürüldü. Bu görüşü iddia eden de İngiltere'ydi⁹⁷.

Mısır valisi Tevfik Paşa'dan sonra yerine geçecek Abbas Hilmi Paşa'nın valiliği öncesinde İngilizlerin Sina'ya olan ilgisi bu defa Akabe Meselesi diye bilinen sorunu tetikledi. İngiltere Mısır'ın doğu sınırlarının belli olmaması ve Osmanlı Devleti ile ilişkileri istediği şekilde yürümediği için Sina'daki Mısır sınırlarını belirlemek üzere hamle yaptı. Osmanlı Devleti, İngilizlerin Mısır'a yerleşmesinden beri amaçlarının burayı Hindistan için daha güvenli bir yer haline getirmek olduğunu biliyordu. Bu amaçla İngilizlerin Osmanlı Devleti'nin Mısır üzerindeki hukukunu yıpratmaya çalıştıkları konusunda şüphesi vardı⁹⁸. Ancak o zamana kadar Mısır Hidivlerine gönderilen fermanlarda hep Hicri 1257 (Miladi 1841) senesinde Mehmed Ali Paşa'ya verilen fermandaki hudutlar esas alınmıştı ve bu durum *hudud-u kadime-i malume* olarak yinelenmekteydi⁹⁹.

Osmanlı Devleti, Sina üzerinde hak iddiasında bulunurken bunu hukuki olarak Mısır'ın eski statüsüne dayandırıyor. Mehmed Ali Paşa'ya verilen fermanla, Mısır'ın hak iddiasında bulunduğu alanın yer almadığını ve hukuki yönden Osmanlı Devleti'nin hakkı olduğu yerleri harita ile göstermeye çalıştı (Şubat 1892)¹⁰⁰. Osmanlı Devleti 1841 yılındaki harita ile gösterilen sınırları ileri sürünce bu harita ne Mısır'da ne de İngilizlerde mevcuttu. Daha sonra bu haritanın kayıp olduğu söylendi¹⁰¹. II. Abdülhamid'in Sina'da Osmanlı otoritesini tesis etmek şeklinde bir politika izlemesindeki en önemli düşünce Hicaz'ı tehlikede görmesiydi. 1839'da Aden İngilizlerin eline geçmişti. Şimdi de 1882'de İngilizler Mısır'a yerleşmişti ve Basra Körfezi'nde de İngilizlerin etkinliği her geçen gün artmaktaydı. Tüm bu hareketler Hicaz'ın da tehlike altında kalabileceği bir duruma yol açabilirdi. Tam da bu dönemde 18 yaşında yeterince bilgisi olmayan Abbas Hilmi Hidiv olmuştu ve bu bir fırsat olabilirdi¹⁰².

Osmanlı Devleti'nin Mısır'daki komiseri Ahmed Muhtar Paşa durumla yakından ilgileniyordu. Ona göre İngilizlerin Sina üzerinde bu kadar durmaları ve bir sınır belirlemede ısrar etmelerindeki asıl kasıt Osmanlı Devleti'ni kanaldan uzak tutmaktı. Muhtar Paşa İngilizlerin ilgisi üzerine Sina'daki Osmanlı hududunun belirlenmesini devlete bildiriyordu. Muhtar Paşa'ya göre Akabe ile El Ariş arasında bir hat çizilmesi tavsiye edilmekteydi. Sina'nın güneyindeki Ras Mahmud'dan El Ariş'in batısına veya El Ariş'e gidecek bir hattın devlet için faydalı olacağını söylüyordu. Böyle olursa hem Şarm Limanı hem de bütün

97 Gil-har, a.g.m., ss.135-136.

98 BOA. Y.EE. 128/150.

99 Ragıp Raif-Rauf Ahmed, *Mısır Meselesi*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Yay. Haz. Mustafa Öztürk-Sevda Özkaya Özer, Elazığ, 2011, s.138.

100 BOA. Y. EE. 119/78.

101 Gabriel R. Warburg, "The Sinai Peninsula Borders, 1906-1907", *Journal of Contemporary History*, Vol.14 No.4, Sage Publications Ltd., 1979, s.682.

102 Gil-har, a.g.m., ss.139-140.

Akabe çevresi devletin elinde kalabilecekti (Şubat 1892)¹⁰³. Ahmed Muhtar Paşa aslında Akabe ile El Ariş arasında çizilecek hattın aynı zamanda El Ariş Tuzlası'na Osmanlı Devleti'nin sahip olması bakımından da önemli görüyordu¹⁰⁴.

Muhtar Paşa, Mehmed Ali Paşa'ya verilen fermana göre Mısır sınırlarını El Ariş'ten Süveys'e çizilen bir hattın batısında kalan mıntıka olarak tarif etmekteydi. Ancak daha sonra Akabe ile El Ariş arasında kalan noktaya ve Akabe'ye kadar Mısır zabitlerinin geldiği ve Sina'nın Mısır tarafınca bir şekilde yönetilir olduğunu ama bunun da eski fermanın dışında gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bu durum padişaha da Muhtar Paşa'ya göre bildirilmemiştir. Mısır'ın Muveylah, Zaba ve El Vecih taraflarına kadar geldiği ancak daha sonra Osmanlı askerlerinin yine buralarda Mısır askeri yerine geçtiği belirtiliyordu¹⁰⁵. Osmanlı Devleti, Mısır'ın Akabe, Zaba, Muveylah ve El Vecih'ten çıkmasını istiyordu. Mısır'a da Mehmed Ali Paşa zamanından beri hacıların ve hac yolunun korunması için böyle bir duruma izin verildiği ancak durumun değiştiğini ve şimdi Osmanlı Devleti'nin doğrudan bu yolu kontrol etmekte olduğunu söyledi¹⁰⁶. Aslında bu durumun İstanbul'un gündemine gelmesi İstanbul'daki Alman elçi Marschall von Bieberstein'in tavsiyesi ile oldu. Eğer 1841 sınırları gerçekleşirse Osmanlı Devleti kanala birkaç kilometre mesafede olacaktı¹⁰⁷. Ayrıca Hicaz demiryolu da hac kabilelerini taşıyan geleneksel gidiş güzergâhlarını ve bunların korunması gerekliliğini azaltacaktı.

Bölgenin durumunu iyi bilen Kurena-yı Şehriyari'den Bekir Sıdkı Bey, Mehmed Ali Paşa'ya verilen fermana göre Osmanlı Devleti'nin El Ariş'ten Süveys'e kadar hakkı olduğunu söylüyordu. Ona göre İngilizlerin endişesi Osmanlı Devleti'nin 3 yıl önce (1889) El Vecih, Zaba ve Muveylah'ı Hicaz'a bağlaması ve şimdi de Akabe'nin alınacak olmasıyla Osmanlı Devleti'nin Süveys'e yaklaşacak olmasıydı. Bekir Sıdkı Bey ise Akabe'nin kolayca Mısır tarafından terk edilebileceği kanaatindeydi ve daha fazlasının istenmesini tavsiye ediyordu¹⁰⁸.

Ahmed Muhtar Paşa, Sina'nın ne şekilde yönetileceği hakkında çıkan sorun nedeniyle hem Abbas Hilmi Paşa hem de Mısır'daki bakanlar ile görüşmeler yaptı. Ahmed Muhtar Paşa, Mısır'da Hidiv ile yaptıkları görüşmelerde Hidiv'in Sina, Akabe ve çevresine dair durumu pek de kabule yatkın olmadığı izlenimini ve görüşmelerden birinden sonra Mısır Hariciye Nazırı Dikran Paşa'nın gelip Fransızca bir telgraf vererek bunun dışındaki bir durumu kabul etmeyeceklerine dair söylemini Babîâlî'ye haber verdi. Ahmed Muhtar Paşa daha önce bildirilen Akabe ve çevresindeki yerler ile Sina'yı Mısır'ın istediğini, durumu Baring (Lord Cromer) ile görüştüğünü daha sonradan anlaşıldığına göre bu telgrafın Baring ile Mısır arasında kararlaştırılmış olduğunu yine Babîâlî'ye haber verdi (Mart

103 BOA. Y. EE. 119/11

104 Raif-Ahmed, *a.g.e.*, ss.138-139.

105 BOA. Y.EE. 119/11.

106 Gil-har, *a.g.m.*, s.139.

107 Warburg, *a.g.m.*, s.681.

108 BOA. Y.EE. 119/77.

1892)¹⁰⁹. Baring Süveyş-El Ariş arasındaki Osmanlı-Mısır sınırının hiçbir zaman uygulanmadığını Mısır'ın hacıları ve daha ötesinde hac yollarını korumak için sözü geçen topraklara sahip olduğunu ileri sürdü¹¹⁰. İngiltere bir anlamda Mısır üzerinden Sina'yı kendi otoritesi altına almak istiyordu. Bunu da hep kanal bölgesini güvenlik altında tutmak gerekçesiyle yapıyordu.

İngiltere, Sina üzerinde kontrolü sağlamak fırsatını Abbas Hilmi Paşa'nın Mısır valiliği fermanının okunmasını geciktirerek elde etmeye çalıştı. Fermanın okunmasının gecikmesi ise halk üzerinde olumsuz bir hava yaratacak ve İngiltere bu şekilde hem Mısır'ı hem de Osmanlı Devleti'ni sıkıştırmış olacaktı. Ahmed Muhtar Paşa'ya göre aslında Mısır tarafı sorun çıkartmaktan yana değildi. Mesele İngiltere ve İngiliz Konsolosu'nun (Baring) tavrından kaynaklanıyordu. İngiltere Mısır üzerinde baskı kuruyor ve eğer dedikleri gerçekleşmez ise Sina'yı işgal dahi edebileceği şeklinde bir hava yaratıyordu. Ahmed Muhtar Paşa buna karşın bir an önce fermanın okunması ve fermana muvakketen Sina'nın Mısır tarafından yönetilmesi maddesinin eklenmesini istiyordu (6 Nisan 1892)¹¹¹.

Osmanlı Devleti'nin genel tutumu Sina'nın eskiden olduğu gibi yönetilmesi şeklindeydi. İngilizlerin bu konudaki baskısının Sina üzerinde hâkim olmak istemelerinden kaynaklandığını düşünüyordu. Babîâlî El Vecih, Zaba ve Muveylah'ın Mısır ticaretinin karayoluyla yapıldığı zamanlarda, Mısır idaresi tarafından asker gönderildiğini ve Osmanlı Devleti'nin bunu o zaman için kabul etmiş olduğunu ancak Hicri 1257 senesinde Mehmed Ali Paşa'ya verilen fermanla bu yerlerin olmadığı ve buraların Hicaz'a bağlandığı üzerinde duruyordu. Sina'nın İsmail Paşa ve Tefvik Paşa zamanında nasıl idare ediliyorsa şimdi de o şekilde idare edilmesini istiyordu¹¹². Meselenin temelinde ise yine Süveyş Kanalı'ndan Osmanlı Devleti'nin uzak tutulması yatıyordu (7 Nisan 1892)¹¹³. Ahmed Muhtar Paşa ise, El Ariş-Süveyş hattını Mısır'a vermenin burayı İngilizlere vermekle aynı şey olduğunu ifade ediyordu. İngiltere ise bu süre zarfında Abbas Hilmi Paşa üzerinde Sina işi halledilmeden Mısır valilik fermanının okunmaması için baskı yapmaya devam ediyordu¹¹⁴. Bu sırada Osmanlı Devleti Akabe'de bulunan Mısır memurlarının görevlerinin bıraktıkları yerlerine Hicaz'dan gelen memurların görevlendirildiğine ve Sina'nın İsmail Paşa ve Tefvik Paşa zamanında nasıl yönetiliyor ise öyle yönetilmesine dair belgeyi Mısır'a gönderdi (8 Nisan 1892)¹¹⁵.

Alınan karara göre Zaba, Muveylah ve Akabe'nin Hicaz Kumandanlığı, Sina'nın ise muvakketen Mısır tarafından yönetilmesi kararlaştırıldı¹¹⁶. Bu durum İngiltere ve Fransa sefaretlerine de bildirildi (10 Nisan 1892)¹¹⁷. Osmanlı Devleti bir hamle yaptı ve durumu böylece kendi kontrolünde tutmak istedi.

109 BOA. Y.A.HUS. 257/56.

110 Warburg, *a.g.m.*, s.682.

111 BOA. Y.EE. 49/36.

112 BOA. Y. PRK. MK. 5/62.

113 BOA. Y.EE. 120/4.

114 BOA. Y.EE. 130/85.

115 BOA. Y.A.HUS. 257/56.

116 BOA. Y.EE. 49/34.

117 BOA. Y.A.RES. 58/13.

Osmanlı Hariciye Nazırı da mesele üzerine ayrıca İngiltere sefaretî ile görüştü. Bu görüşmede Nazır, Baring'e bir yazı yazılmasını ve Mısır üzerindeki müdahalesinin azaltılmasını talep etti. Sefir ise bu konuda yetkisi olmadığını söyledi ancak yine de konuyla ilgileneneğini ifade etti. Sefir ayrıca Muhtar Paşa'nın Mısır'ın iç işlerine karıştığını ve bunun doğru olmadığını Nazır'a bildirdi. Muhtar Paşa'nın bu şekilde devam etmesi durumunda Hidiv'in bir şikâyetle bulunması söz konusu olursa Hidiv'i kollaracaklarını ve Muhtar Paşa'nın Mısır'ın iç işlerine karışmasından ihtilafın çıktığını ve bundan rahatsız olduğunu Nazır'a açıkça söyledi (15 Nisan 1892)¹¹⁸. Baring'in Mısır'daki başlıca amacı ise zaten hiçbir yabancı devletin Mısır'ın iç işlerine müdahale etmeye bahane bulmamasını sağlamaktı. Baring'in en çok uzak tutmak istediği devlet ise Fransa'ydı¹¹⁹ ancak Osmanlı Devleti de bu durumdan etkileniyordu. Bu arada İngiltere'de konu gazetelerde yer aldı ve Osmanlı Devleti'ni eleştiren makaleler çıkınca Babıâli bu makalelerin Ahmed Muhtar Paşa ve Hidiv arasında bir ihtilaf çıkartmaya dönük olduğu şeklinde yorumladı¹²⁰.

Abbas Hilmi Paşa, Hidiv olduğunda çok gençti, politik ve askeri açıdan fazla bilgisi yoktu¹²¹. Bu dönemde Abbas Hilmi Paşa üzerinde yoğun bir baskı söz konusuydu. Abbas Hilmi ne yaptıysa Baring'i memnun edemedi. Baring, Abbas'a sert bir okul müdürü gibi davranıyordu¹²². Büyük güçlerin hemen hepsi Abbas Hilmi'yi güçlü ve yararlanılabilir bir lider olarak görüyordu. Bu şekilde düşünen devletlerin en önemlileri İngiltere ve Almanya'ydı¹²³. İngiltere Mısır üzerinde baskı kurdukları Osmanlı Devleti de gerginlik çıkmasına fırsat vermeden adımlarını atmaya özen gösterdi. Sina'nın yönetimi üzerine tartışmalar devam ettikçe İngiltere sefaretî ile irtibata geçildi¹²⁴. Ancak yine de İngiltere'nin Sina üzerindeki eylemleri dikkatle takip edildi. Bazı İngiliz subaylarının Akabe'ye yakın yerlerde istihkâmlar yapmakta olduklarına dair gizli bir haber alan Ahmed Muhtar Paşa durumu derhal Babıâli'ye bildirdi (3 Ağustos 1892)¹²⁵. Paşa durumu takip etti ve gelişmelerden Babıâli'ye sürekli haberdar etti¹²⁶. Babıâli, Mısır tarafının yapmakta olduğu eylemleri inceledi ve Osmanlı Devleti'ne karşı hasmane bir tutum olmadığını, yapılan işleri memurların ikamet ve muhafazasına dair çalışmalar olarak değerlendirdi. Ancak yine de dikkatli olunmasını ve durumun takip edilmesini bölgedeki görevlilerden istiyordu¹²⁷.

118 BOA. Y.PRK.BŞK. 25/109.

119 Afaf Lütfi El Sayyid Marsot, *Mısır Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2007, s.76.

120 BOA. Y.PRK.EŞA. 15/75.

121 Donald M. Mckale, "Influence Without Power: The Last Khedive of Egypt and the Great Powers 1914-1918", *Middle Eastern Studies*, Vol.33 No.1, Taylor&Francis Ltd., 1997, s.20.

122 Willam Stadiem, *Mısır'ın Son Fıraovunu Kral Faruk*, Kaknüs Yayınları, Çev. Ömer Ekit, İstanbul, 2005, s.161.

123 Mckale, *a.g.m.*, s.20.

124 BOA. Y.PRK.ASK. 81/19.

125 BOA. Y.EE. 128/74.

126 BOA. İ.MTZ.(05) 28/1520.

127 BOA. Y.PRK.MK. 5/62.

Bir süre sonra da sınır meselesi Akabe-El Ariş arasında kalan hat üzerinde netleşti. Böylece İngiltere kanaldan Osmanlı Devleti’ni yeterince uzak tutmuş oldu.

1892 krizi boyunca Mısır ordusu Sina için sürekli hazır tutuldu. Bunun yanında İngilizler de hazırlıklıydı. Aynı zamanda bazı İngiliz subaylar El Ariş ile Kantara arasında askeri operasyonlarda kullanılmak üzere su aramaları yaptılar. W. E. Jennings-Bramly isimli subay tüm Sina’yı dolaştı. Ardından El Ariş ve diğer yerlerdeki su aramaları için çalışmalar başladı ve bir süre sonra da Jennings-Bramly Sina’ya komutan olarak atandı. Osmanlı Devleti de bu süreçte hâkimiyeti altında olduğunu iddia ettiği alanlarda vergi topladı ve varlığını göstermeye çalıştı. Ardından Mısır-Osmanlı sınırında yeni bir kaza olan Birüsseb (Berşeba) kuruldu (1900). Kısa süre sonra da Hicaz demiryolunun Şam-Medine kısmını tamamladı. Ayrıca Hicaz demiryolundan Akabe’ye bir istasyon yapılması tasarısına geçildi ve planlar hazırlandı. Bunun yanında Osmanlı askerleri Akabe’nin hemen yanındaki Taba’yı ele geçirdiler¹²⁸. Akabe’ye Hicaz demiryolu getirilmek istense de telgraf hattı dışında pek bir şey yapılmadı¹²⁹. Osmanlı Devleti’nin Akabe’ye yakın Taba’yı ele geçirmesi üzerine İngiltere de misilleme olarak Refah’taki Osmanlı birliklerinin üzerine harekete geçti. Osmanlılar burada İngilizlere karşı durdular¹³⁰.

1892’de İngiltere ve Osmanlı Devleti arasındaki Mısır’ın sınırları tartışması 1906’da tekrar ortaya çıktı. 1906’daki Osmanlı ve Mısır sınırları Ölü Deniz’in güneyinde kabul ediliyordu. Aslında mesele Osmanlı Devleti’nin Güney Filistin’i daha iyi kontrol edebilmek için Hafir’de (El Ariş yakınlarında Sina sınırında) yeni bir kaza kurmak istemesiyle ortaya çıktı. Burası Birüsseb’e 2 gün mesafede, Kudüs’e ise 4 gün mesafede bir yerdi. Buranın yönetimi Birüsseb’e bağlandı. Daha sonra Kudüs valisi Ali Ekrem Bey’in incelemelerinin ardından uygun bulunmayınca Babîlî’nin de onayı ile Auja seçildi. Bir süre sonra da kazanın ismi Auja El Hafir oldu¹³¹. Bu adımla Osmanlı Devleti, İngiltere’nin Sina dışına taşıyacak nüfuzuna bir set oluşturmaya çalıştı.

Zaba, Muveylah ve El Vecih ve özellikle Akabe I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin ele geçirmek için en çok uğraştığı yerler arasında yer aldı. Bu yüzden Lawrence isimli İngiliz ajanı Sina ve Akabe’nin güneyindeki kabileler arasında faaliyetlere başladı¹³². Lawrence’in I. Dünya Savaşı sırasında en çok üzerinde durduğu kabilelerden biri Havetatlar oldu. Havetatların o zamanki lideri Auda

128 Gil-har, *a.g.m.*, s.140.

129 Melamid, *a.g.m.*, s.234.

130 Warburg, *a.g.m.*, s.680.

131 Durmuş Akalın, “II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı-Mısır Sınır Tartışmaları ve Hafir Kasabası”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, C.XIV, S.28, İzmir, 2014, s.61; Yitzhak Gil-har, “The South-Eastern Limits of Paletine at the End of Ottoman Rule” *Middle Eastern Studies*, Vol.28, Taylor&Francis, 1992, ss.559-564.

132 Maxwell Orme Johnson, “The Arab Bureau and the Arab Revolt: Yanbu’ to Aqaba”, *Military Affairs*, Vol.46 No.4, Society for Military History, 1982, ss.196-197.

Ebu Tayih'ti. Havetatlar Lawrence'ın da örgütlediği Akabe baskınında yer alan en önemli bedevi kabilelerdendi. Akabe baskını öncesinde bu baskınla ilgili Faysal ve Auda arasında görüş ayrılığı da ortaya çıkmıştı. Ancak bu konuda Lawrence aradaki görüş ayrılığının kapanmasında önemli bir rol üstlendi. İngiliz üst kademesi ve Lawrence Akabe'yi stratejik açıdan, Faysal ve Auda politik ve psikolojik açıdan önemli buluyorlardı¹³³.

Akabe'nin önemi konusunda hem fikir olan Medine Şerifi Nasır, Havetatların lideri Auda ve Lawrence 35 Havetat bedevisi ile Mayıs başında Akabe baskını için üs konumunda tuttıkları El Vecih'ten ayrıldı. Mayıs ve Haziran ayları Akabe'ye doğru yolculukla geçti. Bu sırada Hicaz demiryollarına baskınlar düzenlendi. Yolculuk sırasında Havetatların bölgesinden geçiliyordu. Akabe'ye kesin saldırı öncesinde Havetatların lideri Auda birkaç yüz Havetat bedevi gönüllüsü topladı. 28 Haziranda Auda ve Nasır 500 kişilik bir grup haline geldi. İçlerinde savaşçılıkları ile meşhur Havetatlar vardı. Akabe'deki askerler daha çok denizden bir saldırı bekledikleri için hazırlıksızdılar. Lawrence ile beraber olan Havetat bedevilerinin saldırısı çok yıkıcı oldu ve Akabe'deki Türk askerlerinin çevresi Havetatlar tarafından kuşatıldı. Bu ani baskınla birlikte yaklaşık 600 Türk askeri esir edildi ve bunların büyük bir kısmı sonradan idam edildi. Bu saldırıda Nasır ve Auda Akabe'de çok büyük oranda altın bulacaklarını umuyorlardı. Ancak umduklarını Akabe'de bulamadılar. Akabe'nin ele geçirilmesi ile Şerif Hüseyin Cidde'den Filistin'e tüm Kızıldeniz sahillerini kontrol eder hale geldi¹³⁴. Bu baskın Sina ve Akabe'nin ne kadar önemli bir yer olduğunu I. Dünya Savaşı sırasında göstermiş oldu.

Genel olarak bakıldığında XIX. yüzyıl içinde bölgedeki sınırları ve dolayısıyla kabileleri de ilgilendiren 3 dönem oldu. Birincisi 1833 öncesi herhangi bir haritaya bağlı kalmadan Mısır'ın yönetimi altında kalan dönem, ikincisi 1833-1841 arası dönem ve üçüncüsü de 1841'den sonrasıydı¹³⁵. Mısır'ın batıdaki sınırları ise uzun bir süre gündeme gelmedi. Ancak İtalya'nın Libya'ya olan ilgisi artmaya başlayınca bu durum zamanla Akdeniz'deki dengeler açısından enerjik bir mesele olarak kendini gösterdi¹³⁶.

İngiltere bölge üzerindeki genel siyasetini, çıkarlarını korumak üzerine kurdu. Meseleyi sadece Sina olarak görmemiş; Hindistan'dan Londra'ya kadar uzanan bir hat üzerinde çıkarlarını doğrultusunda hareket etmiştir. İngiltere, Süveyş Kanalı'nın açılmaması yönündeki başarısız teşebbüsten sonra bu defa kanalın kontrolünü eline almaya çalışmıştır. Nitekim zamanla, gerek kanalın hisselerini satın alarak gerekse de Mısır'da nüfuzunu arttırmak suretiyle, sahip olduğu Süveyş Kanalı'nı korumak amacıyla Mısır'ı (1882) ve Sudan'ı (1899) işgal

133 A.g.m., s.197.

134 A.g.m., s.198.

135 Gil-har, a.g.m., s.136.

136 Abdurrahman Çaycı, *Büyük Sahra'da Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1970, s.16.

etmiştir. Aden (1839) ve Somali'nin (1884) İngiliz kontrolüne girmesi ve Araplarla iyi geçinilmesi neticesinde Kızıldeniz bir İngiliz Gölü haline gelmiştir¹³⁷. Aynı zamanda 1880 ve 1890'lı yıllarda İngiliz dış politikası Hindistan'la devam eden ticareti korumanın daha güvenli yollarını araştırıyordu¹³⁸. Bu doğrultuda İngilizler 1882'de Mısır'ı ve Sina'yı geçici olarak işgal ettiklerini söylediler. Ancak bu işgal 1956'ya kadar sürdü¹³⁹.

Sonuç

Sina, birçok kabilenin yaşadığı ve son derece stratejik bir yarımada konumunda olmuştur. Uzun yıllar boyunca yarımada ve çevresinde yaşayan kabileler merkezi otoriteden uzak kalmışlardır. Coğrafyanın kendilerine sunduğu imkânlar da bölgede yaşayan kabilelerin merkezi bir otorite altına girmemelerinde etkili olmuştur. Bölgede birçok kabile yaşamaya rağmen en dikkat çekenleri Havetatlar, Terabinler, Tiyahahlar ve Tovarahlardır. Bu kabileler dışında birçok kabile de bölgede söz sahibi olmuştur. Deve yetiştiriciliği, bölgeden geçen ticarete koruma görevi üstlenmeleri, yağma ve çok az da olsa ziraatle uğraşları başlıca geçim kaynaklarını oluşturmuştur. Bu kabileler üzerine ilgi Süveyş Kanalı'nın hafriyat çalışmalarının başlamasıyla artmıştır. Birçok Avrupalı bölgede gözlemlerde bulunsa da en dikkat çekici ve en yoğun faaliyet yürütenler İngilizler olmuştur. İngiltere, Osmanlı Devleti'ni bölgeden uzaklaştırmak için Mısır'ın Sina Yarımadası'ndaki konumuyla özel olarak ilgilenmiştir. İngiltere'nin Sina üzerine ilgisi Hindistan yoluyla doğrudan ilgilidir. İngiltere bu amaç doğrultusunda Kızıldeniz'deki konumunu güçlendirmiştir. Fransa'nın Süveyş Kanalı'nın arkasında olduğunu düşünmesi, Hindistan yolunun tehlikeye gireceği konusunda kendisini endişelendirmiştir.

İngiltere kanalın açılmasına engel olamayınca Sina üzerine ilgisini arttırmış ve bu bölgeyi yakından takip etmiştir. Bölgede bulunan kabilelerin durumları dikkatlice takip edilmiş ve ne şekilde yararlanılabilecekleri konusunda raporlar dahi hazırlanmıştır. Zaman içinde Mısır'da işlerin kötüye gitmesini kendisi için avantaja dönüştürmüş ve sorunsuz bir şekilde kanal üzerinde etkin olmaya başlamıştır. Bu olayla birlikte daha önce Fransa endişesi ile takip ettiği Sina'yı bu defa kanalı korumak amaçlı olarak takip etmeye devam etmiştir. Hatta bu nedenle bir dönem Osmanlı ile Mısır sınırlarının belirlenmesinde meseleye müdahil olmuş ve tavrını açıkça ortaya koymuştur. Takip ettiği politika gereği de sonucunu bir derece elde etmiş Osmanlı Devleti'ni Akabe'de tutabilmiştir. Böylece Mısır üzerinden Sina'da söz sahibi konumuna geçmiştir. Bu konumunu da 1956'ya kadar hem Mısır'da hem de Sina üzerinde muhafaza etmiştir.

137 Soy, a.g.e., s.211.

138 James Joll, *Europe Since 1870 An International History*, Penguin Books, New York, 1990, ss.82-83.

139 Carl L. Brown, *İmparatorluk Mirası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.378.

Osmanlı Devleti ise hukuken Mısır'ın ve Sina Yarımadası'nın kendi yetki alanında olduğunu düşündüğü için bölgede İngilizlerin yerleşmesini engellemeye çalışmıştır. Bunun için Sina'nın stratejik noktalarında belirsiz bir şekilde devam eden otoritesini kuvvetlendirme gayretinde olmuştur. Mısır'ın tasarrufunda olduğu düşünülen Akabe, Zaba, Muveylah ve El Vecih gibi yerleşim birimlerinin doğrudan kendi yetki alanında olduğunu ileri sürmüştür. Aslında Mısır bu dönemde hukuken Osmanlı'nın bir parçası olsa da, 1882'de Mısır'a yerleşen İngilizlerin bölgeden kendisini uzaklaştırmak istediğini düşünmüştür. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Almanya ile devam eden yakın ilişkilerinin de İngiltere'nin Sina'da Osmanlı Devleti'ne tavır almasında önemli bir rolü olmuştur. Ne var ki İngiltere'nin meseleyi Mısır'dan yana çözüme teşebbüslerine karşı Osmanlı Devleti etkili bir direnç göstermiştir. Ahmed Muhtar Paşa'nın Mısır'daki gayretleri ve İstanbul'daki devlet erkânının uğraşları ile Akabe ve diğer yerler Osmanlı Devleti'nin elinde kalacak şekilde bir anlaşma ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları Osmanlı Arşivleri

A.MKT.MHM. (337/73).

İradeler, DÜİT. (142/9), (142/10), (142/15), (142/16), (142/17).

İ.MTZ.(05) (28/1520).

MVL. (258/48).

Y.A.HUS. (257/56), (258/22).

Y.A.RES. (58/13).

Y.EE. (49/34), (49/36), (119/3), (119/11), (119/15), (119/77), (119/78), (120/4),
(126/11), (128/74), (128/150), (130/85).

Y.PRK-ASK. (81/19).

Y.PRK.BŞK. (25/109).

Y.PRK.EŞA. (15/75).

Y.PRK.MK. (5/62).

Y.PRK.SGE. (1/73).

İngiliz Arşivleri

FO 78/3358.

MFQ 1/1000.

OS 1/12/3.

OS 3/32.

OS 3/36.

WO 33/39.

II. Kitaplar

AKALIN, Durmuş, *Süveyş Kanalı (Açılışı ve Osmanlı Devleti'ne Etkisi 1854-1882)*,
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Denizli, 2011.

- BAKER, Sir Samuel White, *The Egyptian Question Being Letters to The Times and Pall Mall Gazette*, Macmillan and Co., London, 1884.
- BROWN, Carl L., *İmparatorluk Mirası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003
- CLOT, Andre, *Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır'ı*, Epsilon Yayıncılık, Çev. Turhan Ilgaz, İstanbul, 2005.
- ÇAYCI, Abdurrahman, *Büyük Sahra'da Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1970.
- ÇELİK, Aydan, *Fatimiler Döneminde Kahire Şehri*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ, 2008.
- FAHMY, Khaled, *Paşanın Adamları Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev. Deniz Zarakolu, İstanbul, 2010.
- HOLT, P. M., *Egypt and Fertile Crescent 1516-1922*, Longmans, London, 1966.
- İNAN, Afet, *Mısır Tarih ve Medeniyeti*, TTK Basımevi, Ankara, 1992.
- JOLL, James, *Europe Since 1870 An International History*, Penguin Books, New York, 1990.
- MARSOT, Afaf Lütfi El Sayyid, *Mısır Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2007.
- ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1974.
- RAİF, Ragıp-Rauf Ahmed, *Mısır Meselesi*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Yay. Haz. Mustafa Öztürk-Sevda Özkaya Özer, Elazığ, 2011.
- ROUSE, Henry J., *The Story of Another Suez Canal*, Bouverie Publishing Co., London, 1896.
- SOY, H. Bayram, *Almanya'nın Osmanlı Devleti Üzerinde İngiltere ile Nüfuz Mücadelesi (1890-1914)*, Phoenix, Ankara, 2004.
- STADIEM, Willam, *Mısır'ın Son Firavunu Kral Faruk*, Kaknüs Yayınları, Çev. Ömer Ekit, İstanbul, 2005.

III. Makaleler

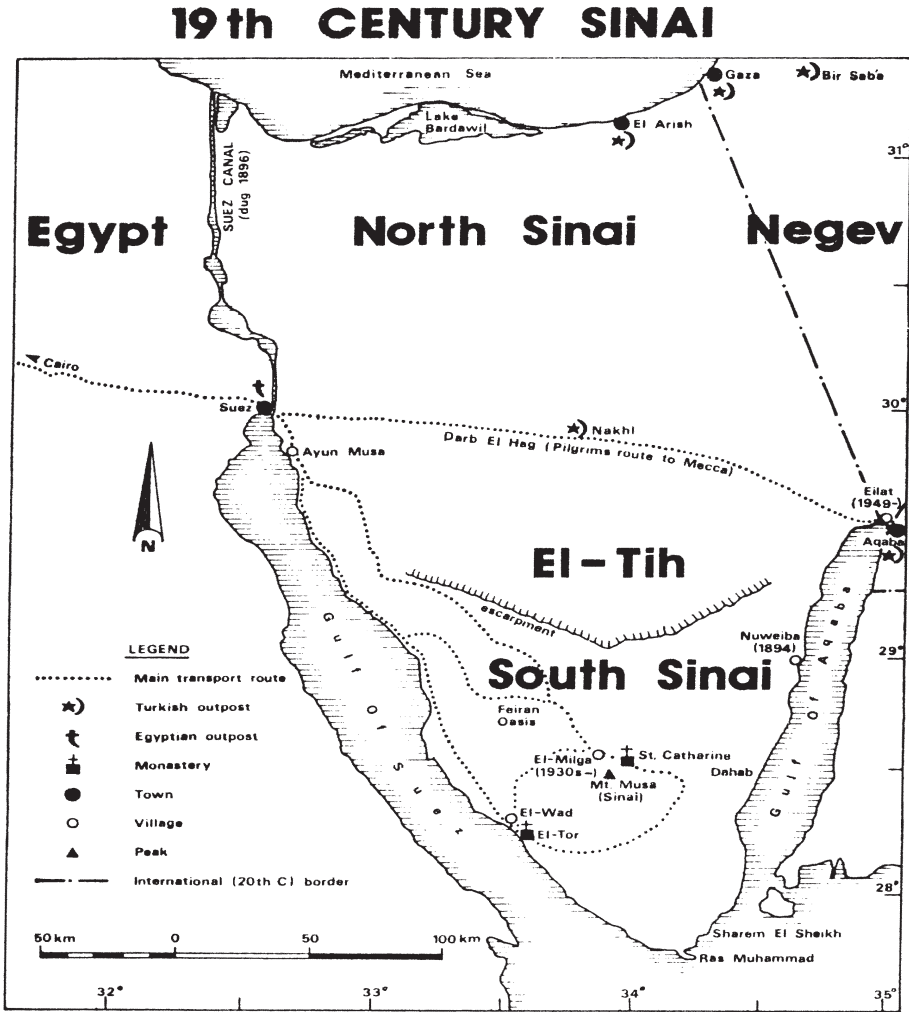
- AKALIN, Durmuş, "II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı-Mısır Sınır Tartışmaları ve Hafir Kasabası", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.XIV, S.28, 2014.
- ABU-RABIA, Aref, "The Evil Eye and Cultural Beliefs Among the Bedouin Tribes of the Hegev", *Middle East, Folklore*, Vol.116 No.3, Taylor&Francis Ltd., 2005.

- BAILEY, Clinton, "Bedouin Religious Practices in Sinai and Negev", *Anthropos* Bd. 77 H. 1/2, Anthropos Institute, 1982.
- BAILEY, Clinton, "Dating the Arrival of the Bedouin Tribes in Sinai and the Negev" *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol.28 No.1, Brill, 1985.
- BAILEY, Clinton, "A Replay to F. Stewart's "Notes on the Arrival of the Bedouin Tribes in Sinai", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol.34 No.1/2, Brill, 1991.
- COLSTON, R. E., "Modern Egypt and Its People", *Journal of the American Geographical Society of New York*, Vol.13, American Geographical Society, 1881.
- GIL-HAR, Yitzhak, "The South-Eastern Limits of Paletine at the End of Ottoman Rule" *Middle Eastern Studies*, Vol.28, Taylor&Francis, 1992.
- GIL-HAR, Yitzhak, "Egypt's North Eastern Boundary in Sinai", *Middle Eastern Studies*, Vol.29 No.1., Taylor&Francis Ltd., 1993.
- GIL-HAR, Yitzhak, "Boundaries Delimitation: Paletsine and Trans-Jordan", *Middle Eastern Studies*, Vol.36 No.1, Taylor&Francis Ltd., 2000.
- GLASSNER, Martin Ira, "The Bedouin of Southern Sinai Under Israeli Administration", *Geographical Review*, Vol.64 No.1, American Geographical Society, 1974.
- GÜNAY, Selçuk, "İngiltere'nin Kızıldeniz'e Yeni Bir Kanal Açma Projeleri Ve Osmanlı Devleti", [Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi](#), C.1, S.4, 1990.
- HOLLAND, F. W., "On the Peninsula of Sinai", *Journal of the Royal Geographical Society of London*, Vol.38, Blackwell Publishing, 1868.
- JOHNSON, Maxwell Orme, "The Arab Bureau and the Arab Revolt: Yanbu' to Aqaba", *Military Affairs*, Vol.46 No.4, Society for Military History, 1982.
- MAYERSON, Philip, "The First Muslim Attacks on Southern Palestine (A.D.633-634)" *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol.95. The Johns Hopkins University Press, 1964.
- MAYERSON, Philip, "Codex Sinaiticus: An Historical Observation" *The Biblical Archaeologist*, Vol.46 No.1, The American School of Oriental Research, 1983.
- McKALE, Donald M., "Influence Without Power: The Last Khedive of Egypt and the Great Powers 1914-1918", *Middle Eastern Studies*, Vol.33 No.1, Taylor&Francis Ltd., 1997.
- MELAMID, Alexander, "The Political Geography of the Gulf of Aqaba", *Annals of the Association of American Geographers*, Vol.47 No.3, Taylor&Francis Ltd., 1957.

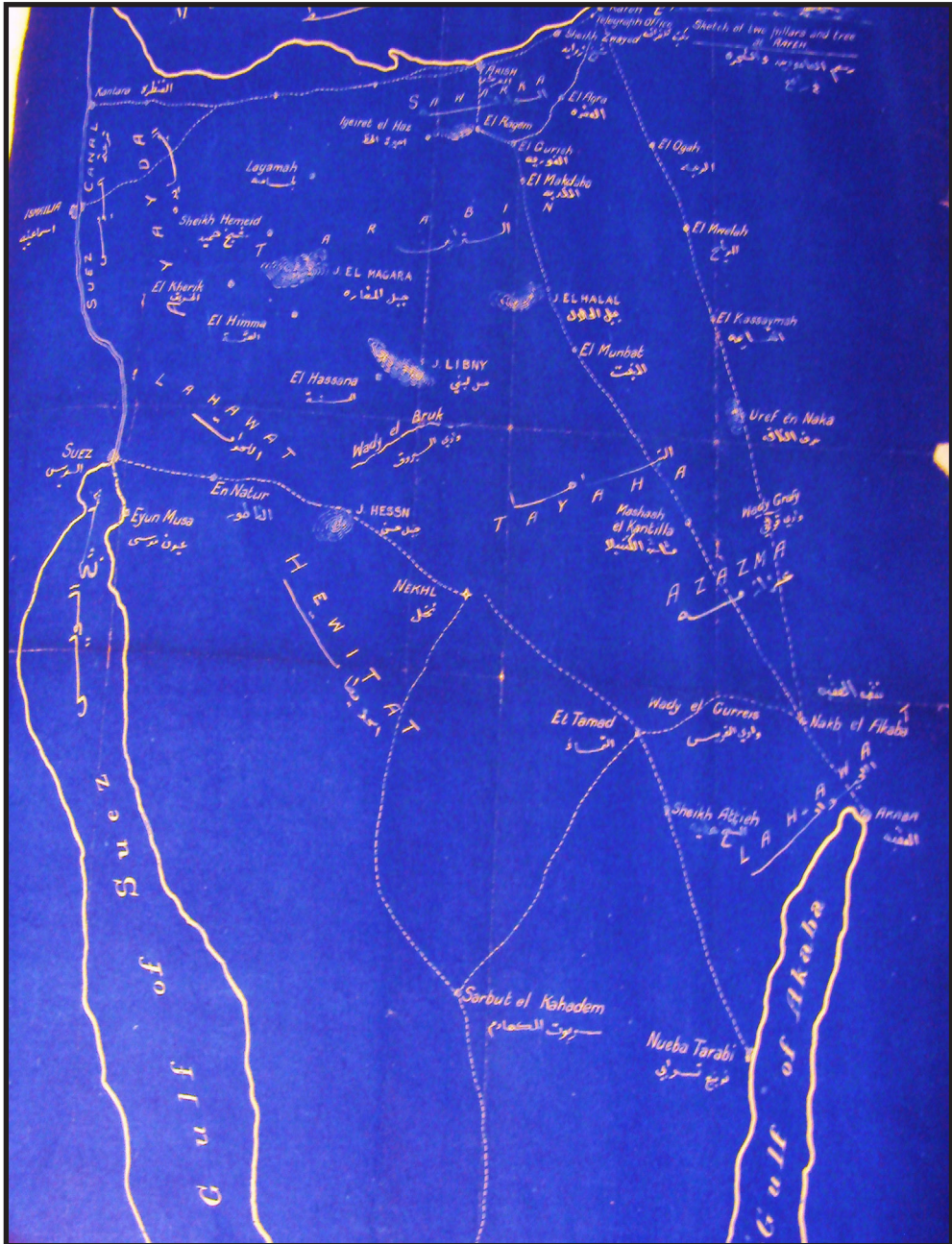
- MUMFORD, Gregory D.-Sarah PARCAK, "Pharaonic Ventures into South Sinai El-Markha Plain Site 346, *The Journal of Egyptian Archeology*, Vol.89, Egypt Exploration Society, 2003.
- MURRAY, G. W., "The Land of Sinai" *The Geographical Journal*, Vol.119 No.2, Blackwell Publishing, 1953.
- PRENTICE, Sartell, "The Route of Israel in the Desert", *The Biblical World*, Vol.41 No.4, The University of Chicago Press, 1913.
- RABINOWITZ, Dan, "Themes in the Economy of the Bedouin of South Sinai in the Nineteenth and Twentieth Centuries", *International Journal of Middle East Studies*, Vol.17. No.2, Cambridge University Press, 1985.
- ROEDER, Larry W., "Tribal Law and Tribal Solidarity in Sinai Bedouin Culture: The Story of Basha", *Anthropos Bd.* 84. H. 1/3, Anthropos Institute, 1989.
- SCHÖLCH, Alexander, "The Egyptian Bedouins and The Urabiyun (1882)" *Die Welt des Islams*. New Series Vol.17 Issue 1/4, Brill, 1976-1977.
- VAN DER STEEN, Eveline J., "The Sanctuaries of Early Bronze IB Megiddo: Evidence of a Tribal Polity?" *American Journal of Archaeology*, Vol.109, No1, Archaeological Institute of America, 2005.
- VAN DER STEEN, Eveline J., "Tribes and Power Structures in Palestine and the Transjordan" *Near Eastern Archaeology*, Vol.69, No.1., The American School of Oriental Research, 2006.
- WALLIN, George Augustus, "Narrative of a Journey from Cairo to Medina and Mecca by Suez, Araba, Tawila, Al-Jauf, Hail and Nejd in 1845", *Journal of The Royal Society of London*, Vol.24, Blackwell Publishing, 1854.
- WARBURG, Gabriel R., "The Sinai Peninsula Borders, 1906-1907", *Journal of Contemporary History*, Vol.14 No.4, Sage Publications Ltd., 1979.
- WELLESTED, R., "Observations on the Coast of Arabia between Ras Mohammed and Jiddah", *Journal of the Royal Geographical Society of London*, Vol.6, Blackwell Publishing, 1836.

EKLER

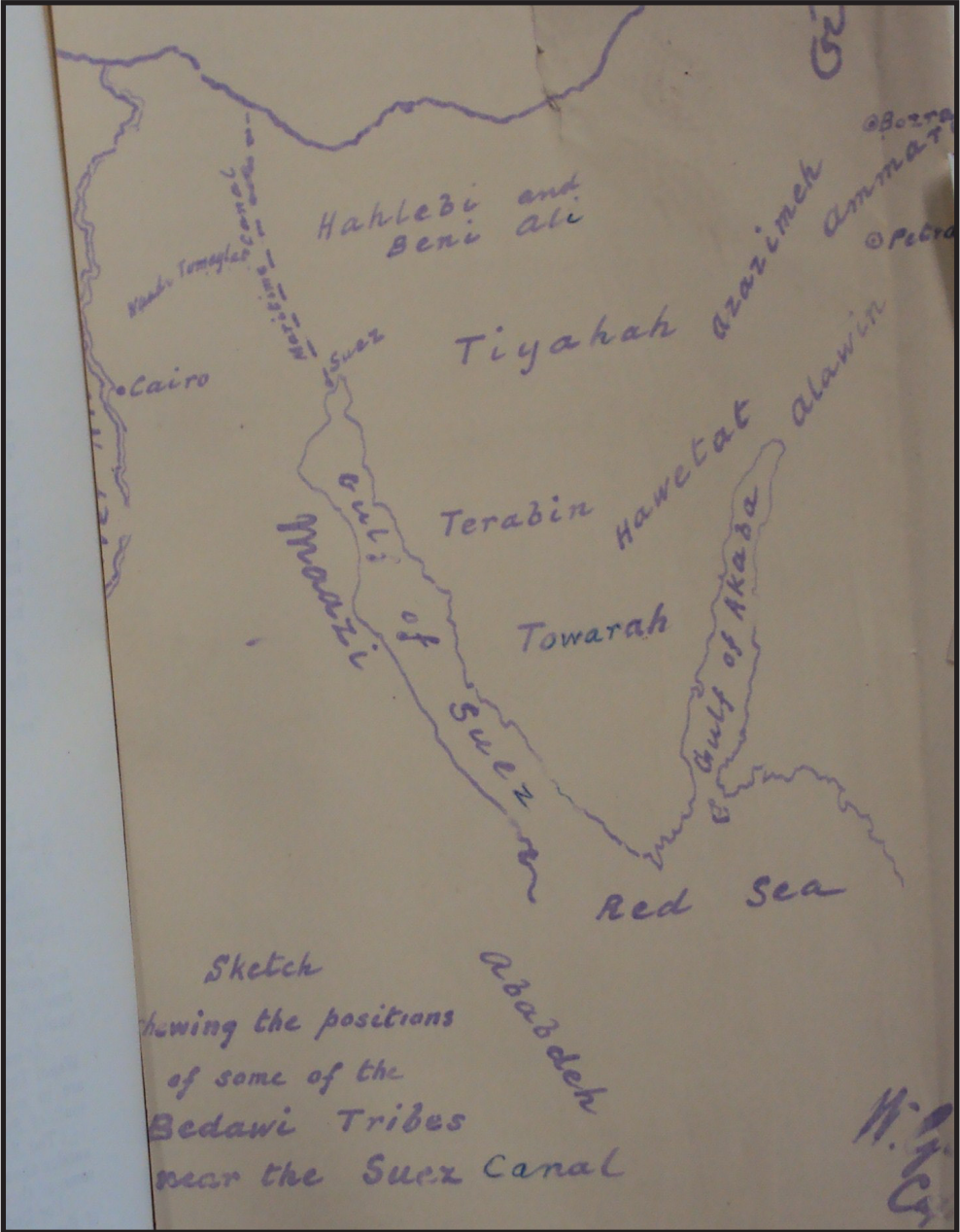
EK 1: XIX. Yüzyılda Sina Yarımadası (Rabinowitz, 1985: 212).

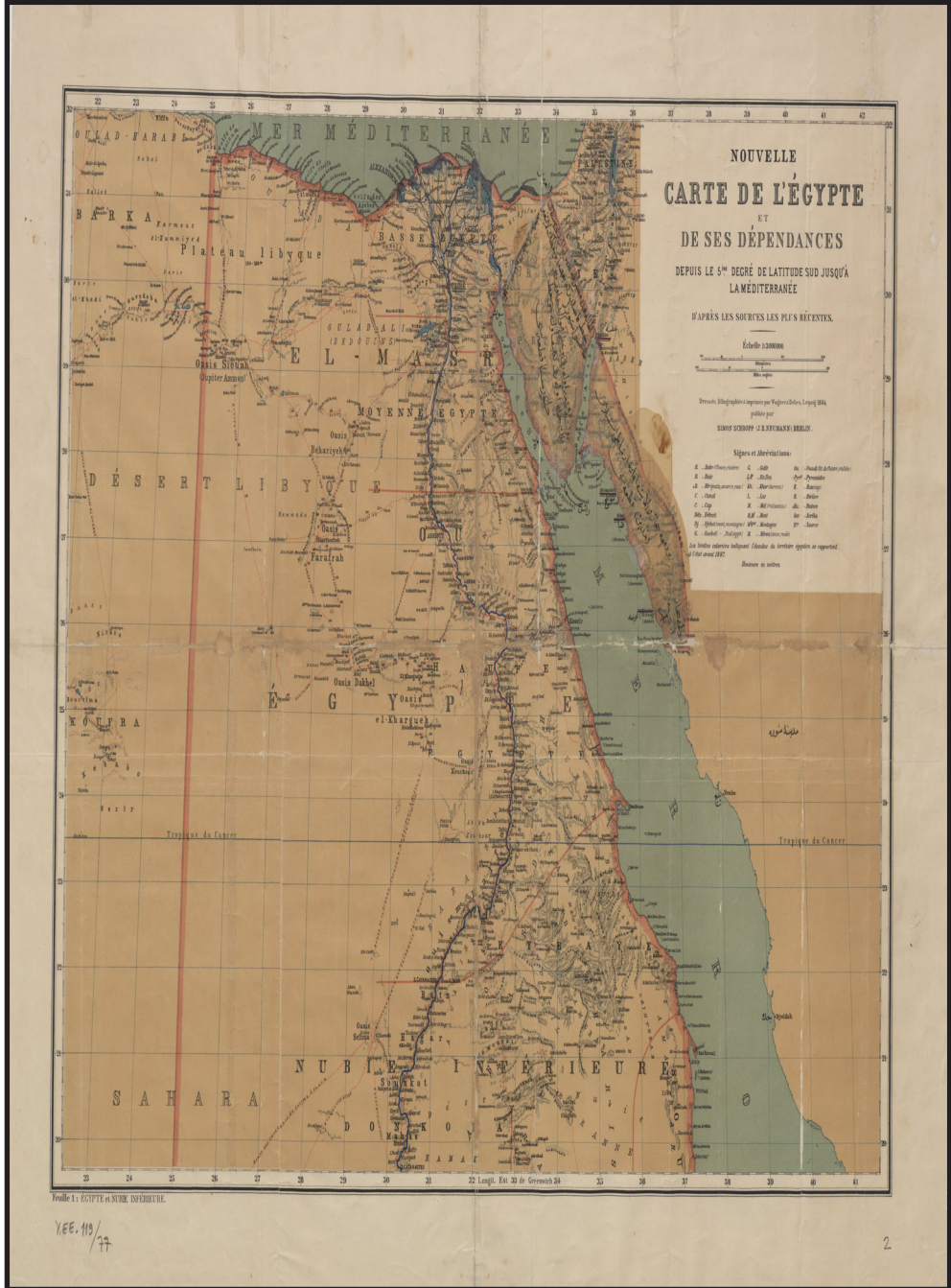
EK 2: Sina Yarımadası'nda Arap Kabileleri (MFQ 1/1000).

EK 3: Tiyahah ve Towarah Kabileleri (WO 33/39).

EK 4: Mısır'ın Sina ve Akabe Güneyinde Elinde Tuttuğu Topraklar
(Y.EE. 119/77).

EK 5: Sina'da Osmanlı-Mısır Sınır Değişiklikleri (Warburg, 1979: 678).

678

Journal of Contemporary History

